

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

POSEBNO POROČILO

Položaj gluhih v izobraževalnem sistemu

Posebno poročilo – Položaj gluhih v izobraževalnem sistemu

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Položaj gluhih v izobraževalnem sistemu

Posebno poročilo

Ljubljana, maj 2021

Kazalo

	POVZETEK POSEBNEGA POROČILA	6
1	UVOD	12
1.1	PРАВНА PODLAGA IN NAMEN POSEBNEGA POROČILA	13
1.2	ZAGOVORNIKOVE AKTIVNOSTI ZA GLUHE IN Z GLUHIMI	15
1.3	GLUHOTA KOT DRUŽBENO POGOJEN POJAV	19
1.4	POTREBE GLUHIH V IZOBRAŽEVANJU	21
2	PRAVICA GLUHIH DO IZOBRAZBE KOT ČLOVEKOVA PRAVICA	22
2.1	USTAVNA UREDITEV	23
2.1.1	Predlog skupnosti gluhih za vpis slovenskega znakovnega jezika v Ustavo	24
2.2	PODROČNA NACIONALNA ZAKONODAJA	26
2.3	SODNA PRAKSA VRHOVNEGA SODIŠČA	30
2.4	ENAKE MOŽNOSTI GLUHIH UČITELJEV	31
3	STALIŠČA MEDNARODNIH INSTITUCIJ, PРАВNA UREDITEV IN UKREPI V DRUGIH DRŽAVAH	34
3.1	STALIŠČA NA RAVNI EVROPSKE UNIJE	35
3.2	STALIŠČA IN OPOZORILA ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV	38
3.3	STALIŠČA IN OPOZORILA SVETA EVROPE	41
3.4	PРАВNE UREDITVE V DRUGIH DRŽAVAH	43
3.5	PRIMERI DOBRIH PRAKS V DRUGIH DRŽAVAH	45
4	POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O IZZIVIH GLUHIH NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA	48
4.1	NAMEN IN METODOLOŠKA POJASNILA	49
4.2	VSEBINA POIZVEDB	52
4.3	POVZETKI ODGOVOROV NA POIZVEDBE	53
4.3.1	Povzetki odgovorov pristojnih ministrstev	53
4.3.2	Povzetki odgovorov skupnosti gluhih	58
4.3.3	Povzetki odgovorov stroke	62
5	KLJUČNA OPAŽANJA IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA	70
5.1	KLJUČNA OPAŽANJA NA PODLAGI ZAGOVORNIKOVE POIZVEDBE	71
5.2	PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA	74
6	ZAHVALA	78

Povzetek posebnega poročila

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) na podlagi 22. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)¹ Državnemu zboru Republike Slovenije s posebnimi poročili poroča o svojem delu in ugotovitvah o obstoju diskriminacije posameznih skupin oseb z določeno osebno okoliščino.

Zagovornik s tem posebnim poročilom opozarja na položaj gluhih pri vključevanju v izobraževanje do najvišje ravni izobrazbe. V poročilu obravnava vprašanje njihove enake obravnave in enakih možnosti pri polnem uresničevanju vseh njihovih potencialov na področju vzgoje in izobraževanja in s tem vključevanja v družbeno življenje. Eno od področij družbenega življenja, na katerih je diskriminacija (skupin) oseb z določeno osebno okoliščino prepovedana, sta v skladu z 2. členom ZVarD tudi vzgoja in izobraževanje.

Namen posebnega poročila je seznaniti odločevalce in splošno javnost s pomenom oblikovanja, sprejetja in doslednega izvajanja predpisov in ukrepov, ki bi preprečili diskriminatorne obravnave oziroma manj ugoden položaj gluhih. Ti so zaradi osebne okoliščine invalidnosti – gluhotе in svojega (znakovnega) jezika pri uresničevanju njihove pravice do izobrazbe (in drugih pravic) v slabšem položaju kot drugi. Zagovornik se zavzema za polno in enako uživanje teh pravic vseh gluhih v sistemu čim bolj vključujočega izobraževanja.

Zagovornik se je pri pripravi posebnega poročila osredotočil na skupino gluhih, ki za svoj sporazumevalni jezik primarno uporabljajo slovenski znakovni jezik (SZJ), saj imajo ti specifične potrebe in se soočajo s specifičnimi težavami na področju izobraževanja. Po navedbah Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZDGNS) živi v Sloveniji okoli 1.500 gluhih, od tega jih okoli 1.000 uporablja SZJ.²

V ZDGNS so leta 2011 izvedli raziskavo, ki je zajela 800 gluhih in razkrila njihovo izobrazbeno strukturo. Posebno pozornost zahteva ugotovitev, da je imelo le deset odstotkov gluhih končano največ srednjo strokovno šolo in le en odstotek gluhih višjo oziroma visoko izobrazbo.³ V primerljivem letu, torej leta 2011, je imelo visokošolsko izobrazbo 17 odstotkov vsega prebivalstva v Sloveniji.⁴

V primerjavi s celotnim prebivalstvom države je torej mogoče ugotoviti občutno razliko oziroma nesorazmerje v izobraženosti gluhih. To kaže na dejansko neenakost gluhih na področju pridobivanja izobrazbe kar lahko pripišemo tudi invalidnosti kot osebni okoliščini gluhih. Po drugi strani pa je za tiste gluhe, ki govorijo SZJ, osebna okoliščina, zaradi katere so v slabšem položaju, tudi njihov jezik. SZJ je za nekatere gluhe materni jezik, ki je njihov osnovni in edini jezik za komuniciranje. Obe osebni okoliščini – invalidnost in jezik – sta v skladu z ZVarD posebej varovani pred diskriminacijo.

1 Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

2 Podatki so dostopni na spletni strani ZDGNS: <http://zveza-gns.si/o-zvezi/o-gluhoti/>.

3 Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (2011): 80 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih na Slovenskem: (1931–2011), str. 33. Dostopno na: <http://www.zveza-gns.si/uploads/datoteke/ZDGNS%20monografija.pdf>.

4 Podatki Statističnega urada Republike Slovenije (iz registrskega popisa prebivalstva: »Ljudje, družine, stanovanja«, 2011, str. 30. Dostopno na: https://www.stat.si/doc/pub/Ljudje_druzine_stanovanja.pdf.

Pravno varstvo pravic gluhih do izobrazbe in varstva pred diskriminacijo je v slovenskem pravnem redu urejeno tako v Ustavi Republike Slovenije (Ustava) kot v različnih področnih zakonih ter podzakonskih aktih in nacionalnih strategijah.

Ob tem velja opozoriti in pozdraviti pobudo skupnosti gluhih za vpis SZJ v Ustavo, ki so jo podprli Vlada Republike Slovenije in poslanke in poslanci Državnega zbora Republike Slovenije.⁵

Zagovornik je bil seznanjen z opozorili Društva učiteljev gluhih Slovenije glede svobodne izbire dela in poklica gluhih učiteljev. Opozorilo je, da gluhi učitelji pri svojem delu nimajo zadostne podpore oziroma dostopa do tolmačev SZJ. Glede tega je Zagovornik opozoril na dolžnost delodajalcev, da zagotavljajo razumne prilagoditve ljudem z invalidnostmi na delovnem mestu.

Ključni primer presojanja varstva pravice do rabe SZJ v visokošolskem študijskem procesu je odločitev Vrhovnega sodišča, da so fakultete dolžne vsakemu gluhemu študentu zagotoviti tolmača SZJ za predavanja in vaje, če je tak način sporazumevanja zanj najustreznejši.

Pomen vsebine pravic do enakega obravnavanja in dejanske enakosti, do izobraževanja in najvišje dosegljive ravni izobrazbe ter do lastnega jezika, je razviden zlasti iz mednarodno-pravnih dokumentov Evropske unije, Organizacije Združenih narodov in Sveta Evrope, k ureničenju katerih se je zavezala tudi Republika Slovenija.

Na ravni Evropske unije so do danes štiri države izrecno zapisale znakovni jezik v ustavo (Avstrija, Finska, Madžarska in Portugalska). Zapis znakovnega jezika v ustavo pomeni, da ta postane ustavna pravica. Ob tem pa je pomembno spoznanje, da je potrebna tudi konkretizacija ustavno zagotovljenih pravic na ravni zakonov in drugih predpisov, ki bolj podrobno urejajo to pravico.

Skladno z načelom »nič o gluhih brez gluhih« in z namenom poglobitve razumevanja izzivov, s katerimi se gluhi soočajo na področju izobraževanja, je Zagovornik ključnim vladnim resorjem, skupnosti gluhih in stroki zastavil več odprtih vprašanj in naslovnike prosil za podajo mnenj in pojasnil o položaju gluhih v izobraževanju. Na Zagovornikovo pisno poizvedbo se je odzvalo 27 od 40 naslovljenih organizacij in pet posameznikov iz skupnosti gluhih, ki so Zagovorniku svoje mnenje poslali na lastno pobudo. Ključna opažanja, ki izhajajo iz odgovorov vseh deležnikov, ki so se odzvali na poizvedbo, so oblikovana po vsebinskih sklopih, ki so jih zajela vprašanja v Zagovornikovi poizvedbi.

Med ključnimi težavami gluhih na področju izobraževanja je izpostavljeno nepoznavanje, nerazumevanje in nesprejemanje različnosti oziroma gluhot, potreb in želja gluhih na strani pedagoške stroke in družbe nasploh. Izziv, s katerim se soočajo gluhi pri izobraževanju na vseh ravneh, je dostopnost do izobraževanja v lastnem jeziku, t.j. SZJ. Učitelji pogosto ne razumejo gluhot in neustrezno ali v premajhni meri prilagajajo učni proces gluhim učencem, dijakom in študentom. Veliko težavo predstavlja omejen dostop in splošno pomanjkanje tolmačev SZJ. Gluhi imajo pogosto slabši dostop do informacij v primerjavi s slišječimi učenci, dijaki in študenti.

5 Predlog za začetek postopka za dopolnitev II. poglavja Ustave, skupaj z osnutkom Ustavnega zakona za dopolnitev z 62.a členom, je v zakonodajni postopek v Državni zbor vložila nekdanja vlada 18. aprila 2019. Ustavna komisija DZ je 17. februarja 2021 predlog soglasno sprejela in predlagala DZ, da začne postopek za spremembo Ustave.

Med ključnimi razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin, je tudi dolgoletna diskriminacija gluhih. Tudi zaradi priporočil pedagoške stroke je bila namreč v preteklosti uporaba znakovnega jezika v našem prostoru v izobraževanju gluhih prepovedana. Izobraževalni sistem ni dovolj prilagojen gluhim. Veljavna zakonodaja omejuje dostop do tolmača SZJ, kar je ena od možnih oblik dodatne strokovne pomoči gluhim otrokom. Ta je omejena na največ pet ur tedensko, kar gluhim otrokom ne zadostuje, da bi lahko polno sodelovali v učnem procesu.

Predlogi za izboljšanje izobraženosti gluhih na ravni zakonodaje, politik ter prakse, kot so jih Zagovorniku podali naslovniki poizvedbe, vključujejo poziv, da je treba pri oblikovanju rešitev za izboljšanje izobraženosti gluhih upoštevati potrebe gluhih in predloge institucij ter organizacij, ki delujejo na področju skrbi, varstva, izobraževanja in raziskovanja njihovega položaja. Sistemsko bi bilo treba omogočiti, da se lahko gluhi čim prej naučijo znakovnega jezika. Pri izobraževanju gluhih bi bilo smiselno zagotoviti prožnost pri zagotavljanju vključujočih praks. Potrebna je sprememba podzakonskega akta, ki bi opredelil pravico do tolmača v obsegu, kot ga določen učenec ali dijak potrebuje.

Epidemija bolezni covid-19 je močno otežila izobraževanje gluhih na vseh ravneh izobraževanja. Študij na daljavo, predvsem z uporabo spletnih komunikacijskih aplikacij, predstavlja zanje oteževalno okoliščino. Maske predstavljajo veliko oviro pri sporazumevanju gluhih, saj jim je onemogočeno branje z ustnic.

Zagovornik je na podlagi odgovorov na poizvedbo in drugih dostopnih informacij izoblikoval več priporočil za spremembo zakonskih podlag in uvedbo sistemskih ukrepov, namenjenih izvršni veji oblasti in izobraževalnim institucijam, na katerih se šolajo gluhi učenci, dijaki in študenti. Priporočila se nanašajo na ključne, zgoraj opisane težave.

Zagovornik v posebnem poročilu priporoča Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, da v sodelovanju s skupnostjo gluhih, stroko in raziskovalci med drugim:

- zagotovi vsem gluhim udeležanje pravice učiti se SZJ,
- podpre sistem vključujočega izobraževanja gluhih učencev in dijakov v rednih osnovnih in srednjih šolah,
- zagotovi enakovredne standarde izobraževanja gluhih,
- prilagodi podzakonski akt tako, da bo ta opredelil pravico do tolmača SZJ v obsegu, kot ga določen učenec ali dijak potrebuje,
- sprejme podzakonski akt, da bodo lahko gluhi študentje uživali zakonske pravice do ugodnejše obravnave, in zagotovi zadostno število tolmačev SZJ.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, da v sodelovanju s skupnostjo gluhih, stroko in raziskovalci med drugim:

- sprejme podzakonski akt, s katerim se določi minimalni standard dostopnosti dobrin in storitev, vključno s tistimi s področja vzgoje in izobraževanja, ter
- uvede posebne, namenske štipendije za študente z invalidnostmi.

Zagovornik priporoča zavodom, specializiranim za osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje gluhih, rednim osnovnim in srednjim šolam, ki zagotavljajo integracijo gluhih učencev in dijakov, in visokošolskim ali višješolskim zavodom, da si med drugim prizadevajo za:

- polno vključenost gluhih učencev, dijakov in študentov v šolsko ali akademsko skupnost,
- opremljenost izobraževalnih prostorov z vsemi tehničnimi pripomočki, ki gluhim zagotavljajo dostopnost do izobraževalnega procesa.

Zagovornik priporoča fakulteti, ki izvaja študijski program surdopedagogike, da:

- uvede spremembe študijskega programa surdopedagogike na način, da bi vsi diplomanti te smeri ob koncu študija obvladali SZJ v obsegu, ki bi jim omogočal aktivno komunikacijo z gluhihimi.

1 UVOD

»Največji problem, ki ga imamo gluhi, je nizka izobrazba in zato slabo plačana služba. Običajno so gluhi navadni delavci. In če nimaš denarja, si lahko le malo privoščiš.«⁶

– Leja Bijol

1.1 Pravna podlaga in namen posebnega poročila

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) na podlagi 22. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo⁷ (ZVarD) Državnemu zboru Republike Slovenije (DZ) s posebnimi poročili poroča o svojem delu in ugotovitvah o obstoju diskriminacije posameznih skupin oseb z določeno osebno okoliščino.

Zagovornik je jeseni 2019 na podlagi 21. člena ZVarD začel obravnavati vprašanje pravic gluhih do izobraževanja in do najvišje dosegljive ravni izobrazbe v smislu varstva njihovih človekovih pravic oziroma enakih možnosti na področju izobraževanja.

Zagovornik je pri odločitvi, da se osredotoči na vprašanje slabšega zagotavljanja pravic gluhih do izobraževanja in do najvišje dosegljive ravni izobrazbe, izhajal iz podatka, da ima le deset odstotkov gluhih ljudi v Sloveniji končano največ srednjo strokovno šolo in zgolj en odstotek gluhih višjo oziroma visokošolsko izobrazbo.⁸

Za primerjavo lahko navedemo raziskavo o izobrazbeni strukturi gluhih na Švedskem iz leta 2005. Ta je pokazala, da je imelo kar 77 odstotkov gluhih članov Švedske zveze gluhih, ki so bili vključeni v raziskavo, zaključeno srednjo šolo, deset odstotkov pa jih je imelo univerzitetno izobrazbo. Vendar primerjave gluhih s slišečimi tudi na Švedskem še vedno kažejo na velike izobrazbene razlike med njimi.⁹

⁶ Iz uvodnega nagovora Leje Bijol, dijakinje 5. letnika srednje šole na Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana, na Mednarodni konferenci o otrokovih pravicah in zaščiti pred nasiljem v Državnem zboru, 6. oktober 2009. Dostopno na: <https://www.varuh-rs.si/projekti/projekt/mednarodna-konferenca-o-otrokovih-pravicah-in-zasciti-pred-nasiljem/>.

⁷ Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

⁸ Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (2011): 80 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih na Slovenskem (1931 – 2011), str. 33. Dostopno na: <http://www.zveza-gns.si/uploads/datoteke/ZDGNS%20monografija.pdf>.

⁹ Rydberg, E., Gellertstedt, L.C. in Danemar, B. (2009). Toward an Equal Level of Educational Attainment Between Deaf and Hearing People in Sweden? *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 14(3), str: 312-332. Dostopno na: <http://jdsde.oxfordjournals.org/content/14/3/312.full>.

Ključni cilj priprave tega posebnega sporočila je bil pridobiti osnovne informacije, ki razkrivajo:

- ovire in težave, s katerimi se gluhi soočajo v izobraževanju;
- razloge za izrazito slabšo izobraženost gluhih glede na celotno prebivalstvo;
- vpliv, ki ga ima slabša izobraženost gluhih na njihovo življenje in vključevanje v družbo;
- položaj gluhih učiteljev;
- možne zakonske rešitve in ukrepe za varstvo pred diskriminacijo in za spodbujanje enakih možnosti gluhih v izobraževanju;
- mednarodni in pravni kontekst izobraževanja gluhih;
- primere dobrih praks iz drugih držav;
- vpliv epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih.

Zagovornik s posebnim poročilom opozarja na pomembno vprašanje pravic gluhih do (vključujočega) izobraževanja in najvišje dosegljive ravni izobrazbe, do njihove enake obravnave in enakih možnosti oziroma do polnega uresničevanja vseh njihovih potencialov na področju vzgoje in izobraževanja.

Namen posebnega poročila je okrepiti zavedanje odločevalcev in splošne javnosti o pomenu oblikovanja, sprejetja in doslednega izvajanja predpisov in ukrepov, ki bi preprečili vsakršno možnost diskriminatorne obravnave oziroma manj ugodnega položaja gluhih, ki so zaradi osebne okoliščine invalidnosti (gluhote) in svojega (znakovnega) jezika pri uresničevanju njihove pravice do izobrazbe (in drugih pravic) v slabšem položaju kot drugi. Zagovornik se zavzema za polno in enako uživanje teh pravic vseh v sistemu čim bolj vključujočega izobraževanja.

Treba je tudi poudariti, da je in bo epidemija bolezni covid-19, vključno z njenimi posledicami, negativno prizadela vse ljudi, vendar ne vseh enako. Zagovornik se je že poleti 2020 v okviru splošne poizvedbe o izzivih diskriminacije v Sloveniji, kot jih zaznavajo organizacije civilne družbe v letu 2020, seznanil s posledicami epidemije za skupnost gluhih. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZDGNS) je poročala, kako pomembno je zagotavljanje aktualnih informacij o ukrepih države za zajezitev širjenja okužb za gluhe in naglušne v slovenskem znakovnem jeziku (SZJ) in s podnapisi. Pohvalila je, da je Vlada RS v času epidemije na novinarskih konferencah omogočila sprotno tolmačenje v SZJ. Vendar je ZDGNS opozorila tudi, da je zapovedana uporaba zaščitnih mask gluhim in naglušnim še dodatno otežila življenje, saj ne omogoča branja s sogovornikovih ustnic. Številne izzive je gluhim učencem, dijakom in študentom predstavljalo tudi dolgotrajno šolanje na daljavo.

1.2 Zagovornikove aktivnosti za gluhe in z gluхими

Zagovornik izvaja v skladu z ZVarD naslednje ključne naloge:

- informiranje, svetovanje in zagovorništvo;
- sprejemanje prijav in ugotavljanje diskriminacije ter
- raziskovanje, spremljanje, izdajanje priporočil in osveščanje.

Zagovornik je v skladu s svojimi pristojnostmi v zadnjih štirih letih izvedel naslednje aktivnosti za gluhe in z gluхими:

- **V letu 2018 je Zagovornik na pristojni organ naslovil priporočilo za posebne ukrepe ali prilagoditve.**

Na Zagovornika se je obrnil gluha posameznik, ki je želel opravljati teoretičen del vozniškega izpita v jutranjih urah. To mu ni bilo omogočeno, saj so bili razpisani termini za izpite s tolmačem SZJ predvideni ob drugih urah. Zagovornik je na Javno agencijo RS za varnost prometa naslovil priporočilo, naj sprejme posebne ukrepe oziroma prilagoditve pri oblikovanju terminov za kandidate, ki opravljajo izpit s pomočjo tolmača SZJ, na način, da bi bili ti termini dostopni v enakih časovnih okvirih, kot so na razpolago kandidatom brez tolmača.¹⁰

- **V letih 2018 in 2019 je Zagovornik svetoval dvema posameznikoma.**

Posameznica je Zagovornika opozorila na objavo na spletnem portalu, kjer naj bi specialistka otorinolaringologije diskriminirala gluhe ljudi, saj jih je označila za »čustveno zaostale, nezmožne dojemanja zvokov narave, glasbe«. Zagovornik je ugotovil, da je navedeni zapis del širše razprave o tem, kdaj je primerno, da gluhemu otroku z operacijo vsadijo polžev vsadek ter mu tako omogočijo, da lahko sliši in razvije govor. Zagovornik je ugotovil, da gre predvsem za vprašanje strokovne medicinske ocene o možnih čustvenih primanjkljajih gluhih otrok in mladostnikov in ne za vprašanje diskriminacije.

Na Zagovornika se je obrnila posameznica, ki je zatrjevala, da se je izvajalka predavanja, namenjenega učiteljem, neprimerno odzvala na zaprosilo gluhe slušateljice, naj upočasni tempo govora, saj ji tolmačka SZJ ne more slediti. Zagovornik je ocenil, da je v opisanem primeru umanjkal element posega v pravice, pravne interese ali ugodnosti posameznika in da je šlo v prvi vrsti za vprašanje neprimerne komunikacije predavateljice.

¹⁰ Povzetek postopka ugotavljanja diskriminacije je dostopen na: <http://www.zagovornik.si/opravljanje-izpita-iz-cestno-prometnih-predpisov-s-tolmacem-za-gluho-osebo/>.

- **V letu 2019 se je Zagovornik udeležil posveta »Znakovni jezik za vse«.**

Predstojnik Zagovornika Miha Lobnik se je 23. maja 2019 udeležil posveta »Znakovni jezik za vse«, ki sta ga pripravila Državni svet in ZDGNS. Posvet o položaju SZJ je bil pomemben, ker je odprl tudi razpravo o predlogu za spremembo Ustave Republike Slovenije (Ustava), s katero bi dodatno zaščitili rabo tega jezika. Skupnost gluhih je ob tej priložnosti poudarila, da vidi vpis SZJ v Ustavo kot zagotovilo, da se tudi v praksi omogoči gluhim otrokom, da se učijo v svojem jeziku in o svojem jeziku. Predstojnik Zagovornika je ob tej priložnosti podprl vpis SZJ v Ustavo.¹¹

- **V letu 2019 je Zagovornik izvedel analizo o položaju gluhih v visokem šolstvu.¹²**

Zagovornik je analiziral strukturne, sistemske, pravne in politične vzroke za slab položaj gluhih v visokem šolstvu. Predmet analize je bila zapostavljenost gluhih kot jezikovne manjšine nasploh in posebej v visokem šolstvu. Vzroki za takšno neravnovesje so strukturni oziroma družbeni. Pogosto nakazujejo, da je nesorazmerno manj ugodno stanje lahko pogojeno tudi z diskriminatornimi vzorci vedenja drugih ljudi v družbi.¹³

- **V letu 2019 je Zagovornik izvedel poizvedbo o zagotavljanju pravice do rabe SZJ v zdravstvu.¹⁴**

Zagovornik je bil seznanjen s primeri nezagotavljanja pravice rabe SZJ v bolnišnicah. Nekaj primerov neenakopravne obravnave naj bi se pripetilo tudi na posameznih klinikah Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani (UKC Ljubljana). Zagovornik je v poizvedbi UKC Ljubljana opozoril, da gre pri nezagotavljanju učinkovite rabe SZJ hkrati za sum kršitve prepovedi diskriminacije, saj gre za slabše obravnavanje glede uresničevanja več človekovih in drugih pravic, povezanih z zdravljenjem.

UKC Ljubljana je v pisnem odgovoru Zagovorniku pojasnil, da se je zavezal sprejeti nekatere dodatne sistemske ukrepe za informiranje gluhih pacientov o njihovih pravicah in med drugim dal pobudo resornemu ministrstvu za dopolnitev Zakona o pacientovih pravicah tako, da bi ta izrecno in jasneje poudaril pravice gluhih pacientov do obveščenosti in komunikacije v SZJ.

¹¹ Povzetek poročila o udeležbi na posvetu je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 220. Dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/07/Redno-letno-porocilo-2019_splet-1.pdf.

¹² Povzetek analize o položaju gluhih v visokem šolstvu je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 205 - 207. Dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/07/Redno-letno-porocilo-2019_splet-1.pdf.

¹³ Povzetek analize je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 205 - 207. Dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/07/Redno-letno-porocilo-2019_splet-1.pdf

¹⁴ Povzetek vsebine poizvedbe in odgovora je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 213.

- **V letu 2019 je Zagovornik izvedel presojo diskriminatornosti predpisa.**

Na Zagovornika sta se obrnila gluhoslepa posameznika, ki sta bila kot slepi osebi prejemnika dodatka za pomoč in postrežbo. Z uveljavitvijo Zakona o osebni asistenci (ZOA) sta pridobila pravico do osebne asistencije v obsegu 30 ur mesečno. Hkrati sta morala polovico dodatka za pomoč in postrežbo nakazovati izbranemu izvajalcu osebne asistencije. Menila sta, da je ZOA diskriminatoren do gluhoslepih v primerjavi z gluhihimi ljudmi. Zagovornik je v postopku presoje diskriminatornosti predpisa ugotovil, da gluhi v skladu z ZOA niso upravičeni do dodatka za pomoč in postrežbo, posledično jim ga ni treba polovico odvajati izvajalcu, če jim je priznana pravica do osebne asistencije. Zagovornik je ocenil, da predpis ni diskriminatoren, saj iz ureditve ne izhaja slabša obravnava gluhoslepih v primerjavi z gluhihimi.

- **V letu 2020 je Zagovornik sodeloval s predstavniki skupnosti gluhih in gluhoslepih.**

Zagovornik je januarja sprejel predstavnici gluhih na pogovor o audizmu.¹⁵ Predstavili sta svoje izkušnje z audizmom na trgu dela in v delovnih razmerjih ter pri izobraževanju.

Predstavniki Zagovornika se je februarja udeležil posveta z naslovom »Jezik ljudi z gluhoslepoto«, ki ga je ob mednarodnem dnevu maternega jezika organiziralo Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN.

Predstavniki Zagovornika se je julija udeležil in nagovoril udeležence slovesnosti ob otvoritvi razstave likovnih izdelkov članov Združenja gluhoslepih Slovenije DLAN »Čutenja gluhoslepih«.

Predstavniki Zagovornika je novembra sodeloval na spletnem dogodku Združenja gluhih Slovenije 14. 11. o audizmu – diskriminacija gluhih.

V splošni poizvedbi Zagovornika o izzivih diskriminacije v Sloveniji, kot jih zaznavajo organizacije civilne družbe v letu 2020, je prejel odzive ZDGNS in Združenja gluhoslepih Slovenije DLAN.

¹⁵ Audizem pomeni ignoriranje ali ne vključevanje gluhe ali naglušne osebe, zaradi česar ne more enakopravno sodelovati v socialnih situacijah.

- **V letu 2021 je Zagovornik odločil v enem postopku ugotavljanja diskriminacije.**

Posameznik se je obrnil na Zagovornika z navedbo sistemske, dolgotrajne in hujše oblike diskriminacije oseb z večjo ali manjšo okvaro vida ali motnjami branja pri dostopu do informacij, ki jih podajajo javna in komercialne televizije. Zagovornik je v zadevi izdal odločbo, s katero diskriminacije ni ugotovil, in sicer zato, ker javna televizija že omogoča dostopnost številnih vsebin za senzorno ovirane osebe, za komercialne televizije in kabelske operaterje pa v predpisih niso določeni standardi, katere vsebine in koliko vsebin morajo zagotavljati v luči dostopnosti za senzorno ovirane. Posledično je Zagovornik naslovil tudi priporočilo na Vlado RS za sprejem tovrstnih standardov.¹⁶

Na Zagovornika se je po pooblastilu gluhe osebe obrnila tolmačka SZJ zaradi stanovanjske problematike gluhe Rominje, mlade mame, ki živi v prikolici na občinski parceli. Občina želi to prikolico in barako, v kateri živi njen oče, porušiti. Zadeva je še v obravnavi.

- **V letu 2021 Zagovornik izvaja svetovanje v enem primeru.**

Na Zagovornika se je po pooblastilu gluhe osebe obrnila tolmačka SZJ, zaradi stanovanjske problematike gluhe posameznice in glede urejanja bivanjske problematike. Zadeva je še v obravnavi.

¹⁶ Priporočilo je dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2021/03/Priporocilo_Zagovornika_nacela_enak_P.pdf.

1.3 Gluhota kot družbeno pogojen pojav

Zagovornik se je pri pripravi tega posebnega poročila osredotočil na skupino gluhih ljudi, ki za svoj sporazumevalni jezik primarno uporabljajo SZJ, saj se ti soočajo s specifičnimi težavami in potrebami na področju vzgoje in izobraževanja. S tem ne želi spregledati resnosti težav, s katerimi se v izobraževalnem procesu soočajo drugi gluhi in naglušni, ki pa so se naučili slovenskega jezika, pa tudi druge skupine ljudi, npr. gluhoslepi, osebe s komunikacijskimi ovirami, ki potrebujejo alternativne in ojačevalne oblike komunikacije, in druge senzorno ovirane skupine oseb.

Svetovna zdravstvena organizacija (World Health Organisation – WHO) razume gluho osebo kot osebo, ki ne more slišati ali ne sliši tako dobro kot nekdo z običajnim sluhom. Lahko gre za blago, zmerno, zmerno hudo, hudo ali popolno gluhoto na eno ali obe ušesi.¹⁷

Gluhoto je možno opredeliti tudi kot nezmožnost slišati in razumeti govor s slušnim organom. Večina gluhih sliši nekatere močnejše zvoke iz okolja, tudi govor, vendar to ne zadostuje za govorno komunikacijo, saj teh zvokov ne razumejo.

Več kot pet odstotkov svetovnega prebivalstva se sooča z izgubo sluha v tolikšni meri, da jim to onemogoča polno življenje.¹⁸ Za komunikacijo pogosto uporabljajo znakovne jezike, ki so njihovi naravni oziroma materni jeziki. Skupnost gluhih, ki uporabljajo posamezen znakovni jezik, npr. SZJ, je mogoče označiti tudi za jezikovno manjšino. Po navedbah ZDGNS živi v Sloveniji okoli 1.500 gluhih, od tega jih okoli 1.000 uporablja SZJ.¹⁹

Za celovito razumevanje gluhih se je pomembno posvetiti vsem učinkom gluhotе, tudi tistim, ki presegajo medicinsko pojmovanje gluhotе. Smiselno je upoštevati tudi posledice, ki jih gluhotа prinaša ljudem v različnih razsežnostih vsakdanjega življenja. Upoštevati je treba tudi razlike med gluхими, saj so nekateri gluhi od rojstva, ali oglušijo v najzgodnejših letih življenja, mnogi pa v kasnejših, posebej poznih življenjskih obdobjih, ko imajo že razvit govor in so v tem smislu že usvojili govorni jezik (npr. slovenščino).

Za celosten razvoj osebnosti na čustvenem, kognitivnem in socialnem področju je razvoj uporabe jezika, potrebnega za zadostno komunikacijo z drugimi ljudmi, bistvenega pomena. Sestavni del problema komunikacijske oviranosti je tudi nezmožnost (ali nepripravljenost) drugih ljudi, da bi neposredno komunicirali z gluхими na način, da bi se naučili znakovnega jezika, ali pa s pomočjo posrednikov, ki so dvojezični, npr. tolmačev.

To je pomembno zlasti pri učenju jezika pri gluhih otrocih, ki se rodijo slišječim staršem. Ljudje, ki so gluhi od rojstva, lahko najlažje, najbolj naravno komunicirajo z drugimi ljudmi tako, da uporabljajo znakovni jezik. Njihov jezik se zaznava vizualno, saj temelji na uporabi gibanja rok in prstov, mimike obraza, oči in ustnic ter postavitvi in gibanju telesa.

¹⁷ Dostopno na: https://www.who.int/health-topics/hearing-loss#tab=tab_1.

¹⁸ Dostopno na: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>.

¹⁹ Podatki so dostopni na spletni strani ZDGNS: <http://zveza-gns.si/o-zvezi/o-gluhoti/>.

Starši imajo pravico odločati o vzgoji in izobraževanju svojih otrok. Imajo pravico se odločiti, ali se bodo njihovi otroci učili SZJ, slovenski jezik ali oboje. Pri tovrstni odločitvi je pomembno, da je nekatere posledice okvare sluha pri določeni skupini gluhih mogoče ublažiti s tehničnimi pripomočki, npr. polževimi vsadki. Tehnični pripomočki lahko delno omogočijo poslušanje in s tem zaznavanje govora. Ključno je, da imajo vsi starši, tudi z dostopnostjo nepristranskih informacij o gluhoti, možnost svobodne izbire o jeziku svojih otrok. Hkrati morajo imeti vsi gluhi otroci možnost udeleževati pravico učiti se, ohraniti oziroma razviti jezik, tudi znakovni, in s tem razvijati svojo identiteto.

Raba znakovnega jezika ne pomeni le oblike rehabilitacije ali nadomestne komunikacijske poti (npr. v procesu učenja slovenščine). Gluhota torej ni le medicinski, ampak je tudi družbeno pogojen pojav. Opisuje tudi odnos družbe do gluhih, pri čemer gluhoti sama po sebi ne bi smela biti težava. Težava je lahko, če kakovostna komunikacija ni možna. Pri tem pa velja poudariti, da je komunikacija dvostranski proces, zato zahteva prizadevanja vseh, in ne le gluhih.

Invalidnost v obliki okvare sluha, gluhoti, je pomembna predvsem v specifičnih kontekstih oziroma življenjskih izkušnjah, zato prvotno predvsem opisuje, ne pa označuje (npr. skupine ljudi). Model invalidnosti, utemeljen na človekovih pravicah, za uvedbo katerega se zavzema Konvencija o pravicah invalidov (MKPI), priznava, da je invalidnost le ena od plasti identitete ljudi, in da je diskriminacija zaradi invalidnosti pogosta v povezavi s t.i. presečno (intersekcijsko) diskriminacijo. Takšno razumevanje invalidnosti poudarja, da preprečevanje invalidnosti npr. v procesih vzgoje in izobraževanja, v zdravstvenih in drugih rehabilitacijah, lahko tudi stigmatizira in diskriminira.²⁰ Ljudje z invalidnostmi imajo namreč tudi pravico do identitete, vključno s pripoznanjem določene posameznikove invalidnosti. To pomeni, da se jim ne sme zanikati različnosti nasploh, tudi v smislu pravice do izbire svojega jezika in pripadnosti kulturi.

20 Primerjaj s Theresia Degener v uvodniku publikacije European human rights report issue 3 – 2019, Ensuring the rights of persons with disabilities to equality and non-discrimination in the European Union, European disability forum, str. 12.

1.4 Potrebe gluhih v izobraževanju

V ZDGNS so na vzorcu 800 gluhih izvedli raziskavo, ki je razkrila stopnjo izobraženosti gluhih, in sicer, da ima:

- 32 odstotkov gluhih končano največ osnovno šolo,
- 57 odstotkov gluhih končano največ poklicno šolo,
- deset odstotkov gluhih končano največ srednjo strokovno šolo,
- en odstotek gluhih višjo oziroma visoko izobrazbo.²¹

V primerljivem letu, leta 2011, je imelo v Sloveniji visokošolsko izobrazbo 17 odstotkov vsega prebivalstva.²² V primerjavi s celotnim prebivalstvom države je torej mogoče ugotoviti občutno razliko oziroma nesorazmerje v izobraženosti gluhih. To kaže na dejansko neenakost gluhih na področju pridobljene izobrazbe, kar gre pripisati njihovi osebni okoliščini – gluhoti kot invalidnosti. Ena od ključnih ugotovitev omenjene raziskave je, da je, čeprav se organizirano izobraževanje za gluhe izvaja že več kot 110 let, še vedno zaznati velike razlike in probleme na področju izobraževanja gluhih. Ti problemi so po mnenju ZDGNS najbolj vidni v integriranem izobraževanju,²³ zlasti v visokem šolstvu.²⁴ Gluhi med vsemi ljudmi z invalidnostmi veljajo tudi za najslabše izobražene.²⁵

Za takšna neravnovesja v izobrazbeni strukturi in pri vključenosti v visokošolsko izobraževanje ni mogoče sklepati, da so »naravna« posledica senzorne oviranosti oziroma gluhoti. Vzroki za takšno nesorazmerje so strukturni oziroma družbeni. Vzbujajo zaskrbljenost in potrebo po natančni analizi vzrokov. Takšna neravnovesja pogosto oziroma praviloma nakazujejo, da je nesorazmerno manj ugodno stanje lahko pogojeno tudi z diskriminatornimi vzorci vedenja drugih ljudi v družbi.

Skupnost gluhih ugotavlja, da je v zadnjih nekaj letih mogoče zaznati pozitivne premike pri izobraževanju gluhih v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. Opozarja pa na nujnost sprememb položaja gluhih na področju visokega šolstva, sicer je mogoče pričakovati, da bodo gluhi tudi v prihodnje ostajali med najslabše izobraženimi med ljudmi z invalidnostmi in nasploh. Skupnost poziva k nujno potrebni celoviti reorganizaciji področja izobraževanja.²⁶

21 Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (2011): 80 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih na Slovenskem: (1931 – 2011), str. 33. Dostopno na: <http://www.zveza-gns.si/uploads/datoteke/ZDGNS%20monografija.pdf>.

22 Podatki Statističnega urada Republike Slovenije (iz registrskega popisa prebivalstva): »Ljudje, družine, stanovanja«, 2011, str. 30. Dostopno na: https://www.stat.si/doc/pub/Ljudje_druzine_stanovanja.pdf.

23 O integriranem izobraževanju govorimo, ko so gluhi vključeni v redne izobraževalne programe oz. v t.i. redne šole.

24 Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (2011): 80 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih na Slovenskem: (1931 – 2011), str. 33. Dostopno na: <http://www.zveza-gns.si/uploads/datoteke/ZDGNS%20monografija.pdf>.

25 Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije Iz sveta tišine Letnik XLI, št. 7, november 2020, Diskriminacija gluhih dijakov v rednih šolah, str. 8. in 9. Dostopno na: <http://zveza-gns.si/wp-content/uploads/2021/01/IST-nov-2020.pdf.pdf>.

26 Združenje invalidov – forum Slovenije, Sporočevalec spletni časopis, ki ga pišejo slovenski invalidi za invalide in druge javnosti, št. 04/2017, str. 2. Dostopno na: <https://www.zifs.si/wp-content/uploads/2016/03/Sporo%C4%8Devalec-04-2017.pdf>.

2 PRAVICA GLUHIH DO IZOBRAZBE KOT ČLOVEKOVA PRAVICA

Človekove pravice so neodtujljive, nedeljive in medsebojno neločljivo povezane. To pomeni, da jih ni dopustno obravnavati ločeno drugo od druge, da imajo načelno enako veljavo in ne smejo biti vnaprej hierarhično razporejene. Tudi varstvo pravic gluhih je treba zato razumeti v tem kontekstu, saj se številne določbe o posameznih človekovih pravicah medsebojno podpirajo in dopolnjujejo.

2.1 Ustavna ureditev

Ustava Republike Slovenije (Ustava) varuje in deloma ureja pravico do enakega obravnavanja kot samostojno človekovo pravico. Prepoved diskriminacije pri uživanju človekovih pravic terja pravica do nediskriminatornega obravnavanja po 1. odstavku 14. člena Ustave, glede uživanja drugih pravic, obveznosti in pravnih interesov pa pravica do enakosti pred zakonom iz 2. odstavka 14. člena Ustave.

Sestavni del pravice do enakega obravnavanja je tudi procesno varstvo, ki ga zagotavlja enako varstvo pravic (22. člen Ustave). Na posameznih mestih Ustava ureja tudi posebne vidike prepovedi diskriminacije (npr. enakost volilne pravice, enakost med zakoncema, prepoved diskriminacije pri dostopu do vsakega delovnega mesta).

Pravica do enakega obravnavanja terja sistematično preprečevanje in odpravljanje diskriminacije, hkrati pa tudi prizadevanje za enake možnosti in enako obravnavanje. 14. člen Zakona o varstvu pred diskriminacijo določa, da (vsi) državni organi, lokalne skupnosti, samoupravne narodne skupnosti in nosilci javnih pooblastil na svojem področju v okviru svojih pristojnosti ustvarjajo pogoje za enako obravnavanje vseh oseb, ne glede na katero koli osebno okoliščino, z osveščanjem in spremljanjem položaja na tem področju ter z ukrepi normativne in politične narave.

Varstvo pred diskriminacijo je temeljni element prava človekovih pravic. Država je dolžna:

- zagotoviti spoštovanje te pravice, kar pomeni, da se mora vzdržati diskriminacije z lastnim ravnanjem;
- dejavno in učinkovito varovati to pravico s preprečevanjem kršitev in varstvenimi mehanizmi v primerih kršitev ter
- zagotoviti učinkovito dejansko uživanje te pravice.

Ustava nadalje opredeljuje svobodo izobraževanja v 57. členu, ki določa, da je osnovnošolsko izobraževanje obvezno in se financira iz javnih sredstev ter da mora država ustvarjati možnosti za pridobitev ustrezne izobrazbe svojih državljanov. Pravica do primerne izobrazbe za državo pomeni predvsem dolžnost, da posamezniku omogoči enak dostop do obstoječih programov in stopenj izobrazbe ter mu nudi enoten standard kakovosti te izobrazbe.

V 52. členu Ustava določa, da imajo med drugim tudi »otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi«, kar se financira iz javnih sredstev.

Ustava v 62. členu določa, da ima vsakdo pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon. To pomeni, da je zakonodajalec dolžan urediti način uresničevanja te pravice (2. odstavek 15. člena), zgolj izjemoma pa jo lahko vsebinsko omejuje (3. odstavek 15. člena).

Zagovornik izpostavlja, da je skupnost gluhih v Sloveniji jezikovna manjšina. Njeni pripadniki lahko uporabljajo slovenski znakovni jezik (SZJ) na način, ki ga ureja Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika²⁷ (ZUSZJ). Tako kot pri vseh je tudi pri gluhih možnost uporabe znakovnega jezika kot maternega (lastnega) jezika izjemno pomembna, saj je neločljiv sestavni del in pomemben pogoj za učinkovito uresničevanje večine njihovih človekovih pravic.

Zagovornik položaj gluhih na področju izobraževanja, zlasti pravico do rabe SZJ, obravnava kot širše vprašanje, pomembno za varstvo gluhih oseb pred diskriminacijo na podlagi osebnih okoliščin invalidnosti in jezika. V tem okviru je treba posebej upoštevati tudi, kako v sodobni družbi, temelječi na znanju, slabše izobraževanje gluhih vpliva na uživanje vseh drugih pravic, tudi na njihovo poklicno kariero in s tem socialni položaj.

2.1.1 Predlog skupnosti gluhih za vpis slovenskega znakovnega jezika v Ustavo

Aprila 2019 je Vlada Republike Slovenije (Vlada) v Državni zbor (DZ) vložila Predlog za začetek postopka za dopolnitev II. poglavja Ustave, skupaj z osnutkom Ustavnega zakona za dopolnitev z 62.a členom Ustave (UZ62a, EPA 538-VII), ki bi urejal pravico do rabe SZJ. Predlog je bil pripravljen na pobudo ZDGNS. Ustavna komisija DZ je 17. februarja 2021 predlog soglasno sprejela in predlagala DZ, da začne postopek za spremembo Ustave.

Eno od bistvenih pričakovanj, ki ga je ob tem poudarila skupnost gluhih, je bilo, da se bo na ta način gluhim zagotovilo večje varstvo, zlasti pa tudi bolj učinkovito izobraževanje v znakovnem jeziku. Po razpravi in podrobnejših študijah strokovne skupine, ki podpira delo Ustavne komisije DZ, je ta februarja 2021 določila novo besedilo predloga 62.a člena Ustave.

Predlagano besedilo se tako glasi: »Zagotovljena sta svobodna uporaba in razvoj slovenskega znakovnega jezika. Na območjih občin, kjer sta uradna jezika tudi italijanščina ali madžarščina, je zagotovljena svobodna uporaba italijanskega in madžarskega znakovnega jezika. Uporabo teh jezikov in položaj njihovih uporabnikov ureja zakon. Svobodno uporabo in razvoj jezika gluhoslepih ureja zakon«.²⁸

²⁷ Pravico do uporabe slovenskega jezikovnega jezika jamči Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ) (Uradni list RS, št. 96/02). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK01713>

²⁸ Jezik gluhoslepih je t.i. taktilni jezik, kjer je sredstvo oz. prenosnik sporazumevanja tip (komunikacija prek dlani, rok ali na druge načine z dotikom) in ne vizualna komunikacija (kot pri znakovnih jezikih) ali glas/sluh (kot pri govorjenih jezikih). Način komunikacije je pri gluhoslepih zelo poseben, praviloma zelo individualiziran, tako, da se uporabljajo številni načini sporazumevanja, tudi v ojačevalnih in drugih alternativnih oblikah in načinih komunikacije. Posebnost tega jezika je njegova izjemna variabilnost in prožnost. V Združenju gluhoslepih Slovenije DLAN uporabljajo več kot 20 načinov sporazumevanja.

Zagovornik je 19. marca 2021 na podlagi 21. člena ZVarD, DZ glede postopka spremembe Ustave poslal priporočilo. V njem je podprl predlog za spremembo Ustave in DZ priporočil sprejem novega 62.a člena Ustave. S tem bi bila jezikovnim manjšinam gluhih in gluhoslepih oziroma osebam z nekaterimi oblikami senzornih invalidnosti izrecno priznana pravica do rabe svojega jezika. Zagovornik je ob tem zakonodajalcu priporočil tudi sprejem ustrezne in zadostne zakonodaje, ki bi uredila pravico do rabe teh jezikov.

S tem bodo lahko ustavno zagotovljene pravice ne le načelno, ampak tudi dejansko zaživele na vseh področjih življenja, zlasti na področju izobraževanja.²⁹

DZ je na 67. izredni seji 26. marca 2021 sprejel sklep, da sprejema predlog Vlade za začetek postopka za dopolnitev II. poglavja Ustave z osnutkom Ustavnega zakona o dopolnitvi II. poglavja Ustave in stališče o osnutku 62.a člena Ustave. S tem so bili izpolnjeni pogoji za drugo fazo ustavno revizijskega postopka. Strokovna skupina je Ustavni komisiji DZ 30. marca 2021 predložila delovno besedilo predloga Ustavnega zakona o dopolnitvi drugega poglavja Ustave Republike Slovenije. Ustavna komisija DZ je na seji 15. aprila 2021 delovno besedilo predloga soglasno potrdila. Soglasno je sprejela tudi sklep, s katerim je predsedniku DZ predlagala, da na sejo DZ v maju 2021 uvrsti obravnavo predloga Ustavnega zakona o dopolnitvi drugega poglavja Ustave.

²⁹ Priporočilo Zagovornika je dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2021/03/Priporocilo-Zagovornika-nacela-enakosti-glede-predloga-za-zacetek-postopka-za-dopolnitev-Ustave-RS-z-62.a-clenom.pdf>.

2.2 Področna nacionalna zakonodaja

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja³⁰ v 2. členu določa cilje vzgoje in izobraževanja, ki so med drugim:

- »zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost«,
- »zagotavljanje kakovostne izobrazbe«,
- »uveljavljanje možnosti izbire na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja«,
- »zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok, mladostnikov in odraslih s posebnimi potrebami« in
- »omogočanje čim višje ravni izobrazbe čim večjemu deležu prebivalstva ob ohranjanju že dosežene ravni zahtevnosti«.

Zakon o vrtcih³¹ v 3. členu, kot eno izmed ključnih načel predšolske vzgoje v vrtcih, izpostavlja načeli »enakih možnosti za otroke in starše, upoštevanje različnosti med otroki« in »pravice do izbire in drugačnosti«.

Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami³² v 12. členu določa individualni načrt pomoči družini, »v katerem posebej opredeli vsakemu otroku in njegovi družini primerno zdravstveno, socialno in pedagoško pomoč«. Ta mora vsebovati »ugotovitev trenutnega otrokovega telesnega razvoja, razvoja razumevanja in sporazumevanja ter socialnega in čustvenega razvoja«, lahko pa vsebuje tudi »zagotovitev sporazumevanja in učenja v znakovnem jeziku v vrtcu, v zavodu oziroma drugi ustrežni ustanovi«.

Cilji osnovnošolskega izobraževanja, kot so zapisani v 2. členu Zakona o osnovni šoli,³³ pa so med drugim tudi »vzgojanje za spoštovanje in sodelovanje, sprejemanje drugačnosti in medsebojna strpnost, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin«.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami³⁴ v 2. členu opredeljuje »otroke s posebnimi potrebami« med drugim tudi kot »gluhe in naglušne otroke, otroke z govorno-jezikovnimi motnjami /.../, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja«.

³⁰ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr. in 25/17 – ZVaj). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>.

³¹ Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 100/05 – uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09 – ZIUZGK, 36/10, 62/10 – ZUPJS, 94/10 – ZIU, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO in 55/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO447>.

³² Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 41/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7681>.

³³ Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-L). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>.

³⁴ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOPP in 200/20 – ZOOMTVI). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>.

V 30. členu pa se »gluhim in naglušnim, ki se sporazumevajo v slovenskem znakovnem jeziku in so usmerjeni v programe« vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, priznava na podlagi odločbe tudi »pravica do tolmača slovenskega znakovnega jezika«.

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju³⁵ v 8. členu opredeljuje, da se »poklicno in strokovno izobraževanje dijakov, ki imajo posebne potrebe« tudi zaradi »gluhote ali naglušnosti, govorno-jezikovnih motenj /.../, organizira in izvaja v skladu s tem zakonom in posebnimi predpisi«.

69. člen pa nalaga šoli, da »dijaku s posebnimi potrebami, ki je usmerjen v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, v skladu z odločbo o usmeritvi prilagodi izvajanje izobraževalnega programa, zagotovi izvajanje ur dodatne strokovne pomoči in uporabo potrebne dodatne opreme ter v skladu z normativi in standardi oblikuje manj številčne oddelke«.

70. člen določa, da »v prilagojenih izobraževalnih programih, ki omogočajo dijakom s posebnimi potrebami pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda, se lahko prilagodi predmetnik, organizacija, trajanje, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka«.

Zakon o višjem strokovnem izobraževanju³⁶ v 5. členu določa, da se »študentom s posebnimi potrebami zagotavlja potrebna dodatna oprema in strokovna pomoč v skladu z normativi za financiranje višjih strokovnih šol, lahko pa se jim prilagodi organizacija študija in ocenjevanje po pravilih, ki jih sprejme predavateljski zbor šole«.

Zakon o visokem šolstvu³⁷ v 69.a členu določa, da so »študenti s posebnimi potrebami« med drugim tudi »gluhi in naglušni študenti, študenti z govornojezikovnimi motnjami«. Ti so »upravičeni do ugodnejše obravnave v izbirnem postopku v primeru omejitve vpisa« in do »prilagoditve izvajanja študijskih programov ter dodatne strokovne pomoči pri študiju, pri čemer lahko napredujejo in dokončajo študij v daljšem času, kot je predvideno s študijskim programom, in pri tem obdržijo druge pravice in ugodnosti študentov«.

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika³⁸ (ZUZJS) v 1. členu določa »pravico gluhih oseb uporabljati slovenski znakovni jezik« in »do informiranja v njim prilagojenih tehnikah«.

Določa tudi »obseg in način uveljavljanja pravice do tolmača za znakovni jezik pri enakopravnem vključevanju gluhih oseb v življenjsko in delovno okolje ter vse oblike družbenega življenja ob enakih pravicah in pogojih ter z enakimi možnostmi, kot jih imajo osebe brez okvare sluha«.

³⁵ Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4325>.

³⁶ Zakon o višjem strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 86/04 in 100/13). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4093>.

³⁷ Zakon o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17 in 175/20 – ZIUOPDVE). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO172>.

³⁸ Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 96/02). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1713>

V 3. členu definira gluho osebo kot osebo, ki je »povsem brez sluha, oziroma osebo, ki zaradi otežkočenega sporazumevanja uporablja znakovni jezik kot svoj naravni jezik«.

10. člen določa, da ima gluha oseba »pravico uporabljati znakovni jezik v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil oziroma izvajalci javne službe« ter »tudi v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih bi ji gluhost pomenila oviro pri zadovoljevanju njenih potreb«. Ima tudi »pravico biti informirana v njej prilagojenih tehnikah v skladu s posebnimi predpisi«. Ta pravica se »uresničuje z uveljavljanjem pravice do tolmača za znakovni jezik«.

13. člen zagotavlja gluhi osebi pravico do tolmača za znakovni jezik, ki ga »lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, pa zaradi dodatnih potreb, povezanih z izobraževanjem, lahko tudi več, vendar skupaj največ 100 ur letno«. Delo tolmača za znakovni jezik »plača gluha oseba z vavčerjem, ki ji ga izda center za socialno delo na podlagi odločbe o pravicah po tem zakonu«.

V času priprave tega posebnega poročila³⁹ je v postopku obravnave in sprejema v Državnem zboru Predlog resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025.⁴⁰ Njen ključni cilj je po navedbah Ministrstva za kulturo, ki zakon pripravlja, zagotovitev kakovostnega jezikovnega življenja za vse.

V poglavju »2.2 Jezikovno izobraževanje« v podpoglavju »2.2.3 Slovenski znakovni jezik« je navedeno, da je ta »... prvi naravni jezik gluhih, zato je jezik skupnosti gluhih in ga uvrščamo med jezike manjšin v Sloveniji«. Kot cilj določa »razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem znakovnem jeziku«.

Predvideni učinki so: »usklajeno načrtovanje in razvijanje oblik jezikovnega izobraževanja na tem področju, izboljšanje odnosa družbe do potreb uporabnic in uporabnikov SZJ, izkoreninjanje predsodkov do SZJ, povečanje sporazumevalnih možnosti uporabnic in uporabnikov SZJ ter s tem njihova večja aktivna vključenost v družbo«.⁴¹

V podpoglavju »2.2.4 Prilagojeni načini sporazumevanja« je določen prednostni cilj jezikovne politike, da osebe s posebnimi potrebami, med katerimi navaja tudi gluhe, »polno razvijejo svojo sporazumevalno možnost«.⁴²

V poglavju »2.3 Jezikovna opremljenost« je v podpoglavju »2.3.8 Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja« kot posebno področje poudarjen tudi SZJ. Kot cilj je navedena »opremljenost oseb s posebnimi potrebami s prilagojenimi jezikovnimi in jezikovnotehnološkimi pripomočki ter orodji«.⁴³

³⁹ Marec 2021.

⁴⁰ Dostopno na: <https://www.gov.si/drzavni-organi/vlada/seje-vlade/gradiva-v-obravnavi/show/6507>.

⁴¹ Predlog resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (ReNPJP21–25), str. 28 in 29.

Dostopno na: <https://www.gov.si/drzavni-organi/vlada/seje-vlade/gradiva-v-obravnavi/show/6507>.

⁴² Prav tam, str. 29.

⁴³ Prav tam, str. 55 in 56.

Zakon o izenačevanju možnosti invalidov⁴⁴ v 3. členu določa, da so »invalidi« tudi osebe z »dolgotrajnimi senzoričnimi okvarami«, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi.

11. člen opredeljuje njihovo pravico do dostopa do vključujočega izobraževanja. Določa, da »se mora invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja na vseh ravneh in vseživljenjsko učenje v okolju, v katerem živijo, kot to velja za druge državljane«.

Drugi odstavek navedenega člena pa določa, da imajo invalidi »pravico do ustreznih prilagoditev pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces in pravico do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa individualnim potrebam invalida«.

⁴⁴ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

2.3 Sodna praksa Vrhovnega sodišča

V ključnem primeru presoje o varstvu pravice do rabe SZJ v visokošolskem študijskem procesu so slovenska sodišča presojala odločitve Visoke šole za zdravstvo Novo mesto, ki je leta 2013 gluhi študentki zavrnila zahtevke za priznanje pravice do tolmača za SZJ v organiziranih oblikah študijskega dela (predavanjih, seminarskih, laboratorijskih in kliničnih vajah) v okviru študijskega programa Zdravstvena nega.

V konkretnem primeru je bilo ključno vprašanje, ali je visokošolski zavod dolžan v celoti sam nositi stroške zagotavljanja tolmačenja v SZJ v okviru opravljanja javne službe ali pa gre razumeti študijski proces kot »življenjsko situacijo« v zasebnem življenju, za katero ima gluhi študent zakonsko možnost uporabiti vavčerje za tolmačenje v obsegu 100 ur na leto.⁴⁵

Upravno sodišče Republike Slovenije (Upravno sodišče) je na prvi stopnji tožbo študentke zoper omenjeni javni visokošolski zavod zavrnilo.⁴⁶ V reviziji pa je Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Vrhovno sodišče) to sodbo odpravilo.⁴⁷ Zavzelo je stališče, da je določbe Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika⁴⁸ treba razumeti tako, »... da so visokošolski zavodi pri izvajanju storitev javne službe (kamor nesporno sodi tudi izvajanje študijskih programov in s tem študija kot celovitega procesa) dolžni v vsakem posamičnem primeru gluhemu študentu (glede na njegove specifične osebne okoliščine, njegove potrebe in zmožnosti) na podlagi individualiziranega načrta omogočiti sporazumevanje na način, ki je zanj sprejemljiv (s tolmačem za SZJ ali na drugačne načine, s katerimi se gluhi študent strinja). Sredstva za tolmače študentom visokošolski zavodi zagotavljajo v okviru sredstev za študijsko dejavnost«.

Iz sodbe Vrhovnega sodišča izhaja, da so fakultete, ki izvajajo javno službo, dolžne vsakemu gluhemu študentu zagotoviti tolmača SZJ za predavanja in vaje, če je tak način sporazumevanja zanj najustreznejši način. Na to odločitev se je skupnost gluhih odzvala z odobravanjem.⁴⁹ Odločitev Vrhovnega sodišča, da imajo gluhi pravico izobraževati se v svojem jeziku tudi na visokošolski ravni, je lahko odločilna tudi za vse gluhe pri odločitvi za vpis na visokošolski študij. Šele to zagotavlja, da lahko spremljajo izobraževalni proces v enaki meri kot njihovi slišeči vrstniki.

⁴⁵ 13. člen Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika zagotavlja gluhi osebi pravico do tolmača za znakovni jezik, ki ga »lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, pa zaradi dodatnih potreb, povezanih z izobraževanjem, lahko tudi več, vendar skupaj naj več 100 ur letno«. Delo tolmača za znakovni jezik »plača gluha oseba z vavčerjem, ki ji ga izda center za socialno delo na podlagi odločbe o pravicah po tem zakonu«.

⁴⁶ Povzetek sodbe IV U 164/2013 je dostopen na: [http://www.sodnapraksa.si/?q=id:2012032113065972&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=išči&page=0&id=2012032113065972](http://www.sodnapraksa.si/?q=id:2012032113065972&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=išči&page=0&id=2012032113065972).

⁴⁷ Povzetek sodbe X Ips 362/2013 iz julija 2015 je dostopen na: [http://www.sodnapraksa.si/?q=id:2015081111383504&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=išči&page=0&id=2015081111383504](http://www.sodnapraksa.si/?q=id:2015081111383504&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=išči&page=0&id=2015081111383504).

⁴⁸ Gre za določbe 10., 11., 12. in 13. člena Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 96/02). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1713>.

⁴⁹ Oddaja Prisluhnimo tišini o izobraževanju gluhih, 13. maj 2018. Dostopno na: <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/prisluhnimo-tisini/174538321>.

2.4 Enake možnosti gluhih učiteljev

Gluhi učitelji lahko predajajo ne le znanje, veščine in spretnosti, ampak tudi dragocene lastne izkušnje in motivacijo ter dajejo zgled gluhim učencem, s čimer jim pomagajo uspešneje napredovati v izobraževalnem procesu.

24. člen Konvencije o pravicah invalidov⁵⁰ (MKPI) narekuje »ustrezne ukrepe za zaposlovanje učiteljev, tudi oseb z invalidnostmi, ki so usposobljeni za znakovni jezik«. Namen teh določb je zagotoviti uspešno in vključujoče izobraževanje gluhih učencev.

Društvo učiteljev gluhih Slovenije (DUGS) je Zagovornika leta 2020 opozorilo, da gluhi učitelji pri svojem delu nimajo zadostne podpore oziroma dostopa do tolmačev za SZJ. Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov⁵¹ (ZZRZI) namreč v 73. členu določa, da Sklad za vzpodbujanje zaposlovanja invalidov financira podporne storitve v obsegu do največ 30 ur mesečno.

DUGS ocenjuje, da 30 ur na mesec ne zadostuje za polno in enako uživanje pravic iz delovnega razmerja gluhih zaposlenih. Opozorilo je tudi na potrebe po tolmačenju gluhim, ki so na vodstvenih mestih, funkcionarji ali na izvoljenih funkcijah na državni in lokalni ravni. Veljavna omejitev števila ur podpore po njihovem mnenju predstavlja diskriminacijo pri svobodni izbiri dela in poklica. Po njihovi oceni bi bil ustrezen obseg 40 ur podpore tolmača SZJ tedensko ali 120 ur mesečno, z možnostjo individualnih izjem.

Oktober 2019 je DUGS Ministrstvu za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) poslalo peticijo, v kateri je predlagalo spremembe ZZRZI, ki bi omogočile večji obseg podpore tolmačev za SZJ gluhim učiteljem in drugim zaposlenim gluhim. MDDSZ predloga ni podprlo. Po poizvedbah pri delodajalcih in izvajalcih zaposlitvene rehabilitacije je namreč ugotovilo, da je trenutno zagotovljeno število ur podpornih storitev za gluhe in naglušne osebe zadovoljivo.

Varuh človekovih pravic RS je pojasnilo MDDSZ štel za prepričljivo in ni ugotovil kršitve prepovedi diskriminacije ali pravice do dela ter svobodne izbire poklica. Poudaril pa je, da je skladno z obveznostmi, izhajajočimi iz 27. člena MKPI, vzvod za premostitev pomanjkljivega dostopa do tolmačev lahko tudi razumna prilagoditev delovnega mesta, kar pa je predvsem dolžnost posameznega delodajalca. Država je sicer dolžna zagotavljati potrebno finančno in tehnično pomoč delodajalcem pri zaposlovanju oseb z invalidnostmi, kar pa ne pomeni, da je dolžna kriti tudi (vse) stroške za celostno prilagoditev delovnega mesta.

⁵⁰ Konvencija o pravicah invalidov, sprejeta 13. decembra 2006. Dostopna na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-02-0045?sop=2008-02-0045>.

⁵¹ Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 87/11, 96/12 – ZPIZ-2 in 98/14). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK03841>.

Podobno velja za uporabo določb Direktive Sveta 2000/78/ES o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu⁵², ki v izogib diskriminaciji pri zaposlovanju in delu prav tako predvideva obveznost delodajalcev zagotoviti razumno prilagoditev ljudem z invalidnostmi. MKPI velja in se neposredno uporablja (učinkuje) le v razmerju do tistih delodajalcev, ki so državni organi, organi lokalne samouprave in nosilci javnih pooblastil. V razmerju do zasebnih delodajalcev pa nima neposrednega učinka.

Odbor MKPI je Slovenijo opozoril na nezadostno prepoznavanje potrebe po uveljavitvi instituta razumne prilagoditve kot posebne oblike diskriminacije ter pomanjkljivo izvajanje razumnih prilagoditev, ki bi ljudem z invalidnostmi omogočile njihovo vključitev na trg dela.⁵³ Na ta vprašanja je Zagovornik posebej opozoril s priporočilom ob pripravi novega Akcijskega programa za invalide 2022–2026.⁵⁴

52 Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu, glej 5. člen (v zvezi z točko b) ii) alineja 2. odstavek 2. člena. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0078&from=SL>.

53 Glej Opozorila in priporočila pod Enakost in nediskriminacija (5. člen) 6. in 7. odstavek ter k Delo in zaposlovanje (27. člen) 45. in 46. odstavek.

54 Glej tč. 3. Dostopno na <http://www.zagovornik.si/priporocila-2021-2/>.

3 STALIŠČA MEDNARODNIH INSTITUCIJ, PRAVNA UREDITEV IN UKREPI V DRUGIH DRŽAVAH

V nadaljevanju sledi povzetek stališč nekaterih mednarodnih institucij glede uresničevanja naslednjih pravic gluhih v izobraževanju:

- pravice do enakega obravnavanja in dejanske enakosti,
- pravice do izobraževanja in najvišje dosegljive ravni izobrazbe in
- pravice do lastnega jezika.

Pomen vsebine pravic je razviden zlasti iz mednarodnopravnih dokumentov, k uresničevanju katerih se je zavezala tudi Republika Slovenija. Njihov poudarek je na zagotavljanju čim večje dostopnosti brezplačnega izobraževanja na vseh ravneh izobrazbe ter na prizadevanjih, da ne bi prihajalo do diskriminacije pri uživanju teh pravic zaradi gmotnega položaja. Eden ključnih poudarkov je tudi omogočiti vsem učinkovito sodelovanje v svobodni družbi in samouresničitev zlasti glede razvoja posameznikovih potencialov ter osebnosti.

3.1 Stališča na ravni Evropske unije

Ena temeljnih vrednot Evropske unije je spoštovanje jezikovne raznolikosti. Člen 2 Pogodbe o Evropski uniji (PEU)⁵⁵ pripisuje velik pomen spoštovanju človekovih pravic in zagotavljanju nediskriminacije, v členu 3 pa je navedeno, da Unija spoštuje svojo bogato kulturno in jezikovno raznolikost.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah⁵⁶ v 21. členu prepoveduje diskriminacijo, tudi diskriminacijo na podlagi jezika, v 26. členu pa zapoveduje vključitev in sodelovanje oseb z invalidnostmi v življenju skupnosti. 14. člen določa, da ima vsakdo pravico do izobraževanja in dostopa do poklicnega in nadaljnega usposabljanja. Ta pravica vključuje možnost brezplačnega obveznega šolanja. V 22. členu je zapisana zaveza k spoštovanju jezikovne raznolikosti.

Evropski parlament (EP) je leta 2016 sprejel Resolucijo o znakovnih jezikih in poklicnih tolmačih za znakovni jezik.⁵⁷ V njej je pozval države članice, da zagotovijo uresničevanje pravic gluhih v povezavi z uporabo znakovnih jezikov. EP je poudaril, da morajo biti sprejeti ustrezni ukrepi, ki zagotavljajo usposobljene tolmače znakovnega jezika z namenom zagotavljanja enakega dostopa do izobrazbe, usposabljanja in zaposlitve.

Za to, da bodo starši sprejeli ozaveščene odločitve, ki bodo kar najbolj v interesu njihovih otrok, je treba zagotoviti uravnotežene in celostne informacije o znakovnem jeziku in o tem, kaj pomeni gluhotata. Gluhim, gluho-slepim in naglušnim šolarjem ter njihovim staršem je treba dati možnost, da se seznanijo z znakovnim jezikom svojega okolja.

⁵⁵ Pogodba o Evropski uniji (PEU). Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4301855>.

⁵⁶ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah 2012/C 326/02. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

⁵⁷ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 23. november 2016 o znakovnih jezikih in poklicnih tolmačih za znakovni jezik (2016/2952(RSP)), glej predvsem točke od 18 do 28. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0442_SL.html.

Znakovni jezik je treba vključiti v učne načrte, da bi okrepili ozaveščenost o tem jeziku in povečali njegovo uporabo. Treba je tudi sprejeti ukrepe za priznanje in spodbujanje jezikovne identitete skupnosti gluhih in spodbuditi učenje znakovnega jezika na enak način kot učenje tujih jezikov.

Usposobljeni tolmači za znakovni jezik in učitelji, ki so usposobljeni za znakovni jezik in za učinkovito delo v dvojezičnem vključujočem izobraževalnem okolju, so bistveni za doseganje akademskih dosežkov gluhih otrok in mladostnikov, kar ima za dolgoročne posledice višje izobrazbene rezultate in nižje stopnje brezposelnosti.

EP je leta 2018 sprejel Resolucijo o minimalnih standardih za manjšine v Evropski uniji.⁵⁸ V njej poziva države članice, naj zaščitijo pravice pripadnikov manjšin do ohranjanja, zaščite in razvoja lastne identitete ter sprejmejo potrebne ukrepe za zagotavljanje učinkovitega sodelovanja manjšin v družbenem, gospodarskem in kulturnem življenju ter javnih zadevah. EP ugotavlja, da pripadniki manjšin glede pravice do pravnih sredstev sodijo v posebno kategorijo in imajo posebne potrebe, ki jih je treba zadovoljiti, da bi bili popolnoma enakopravni. Njihove pravice je treba spoštovati in spodbujati, vključno s pravico do svobodnega izražanja, ohranjanja in razvijanja kulturne ali jezikovne identitete. V resoluciji je posebna pozornost namenjena ljudem, ki uporabljajo znakovni jezik in imajo pravico do izobraževanja s pomočjo znakovnega jezika kot manjšinskega jezika, saj je stalnost izobraževanja v maternem jeziku osrednjega pomena za ohranjanje kulturne in jezikovne identitete.

Nov strateški dokument Evropske komisije Unija enakosti: Strategija za pravice ljudi z invalidnostmi 2021–2030⁵⁹ bo zagotovila vsem ljudem z invalidnostmi, da bodo lahko, tako kot vsi drugi, polno sodelovali v družbi znotraj in zunaj EU. Položaj gluhih je omenjen na več mestih, vključno s prepoznavanjem potrebe po zagotavljanju tolmačenja v znakovne jezike, med drugim za polno in enako mobilnost med državami, za sodelovanje v političnem življenju ter dostopnost informacij. V 5. poglavju »Enak dostop in nediskriminacija« Evropska komisija (EK) opozarja, da osebe z invalidnostmi v primerjavi celotnim prebivalstvom EU bolj pogosto opuščajo šolanje ter da je njihov delež med tistimi, ki dosežejo terciarno izobrazbo, manjši.

European Disability Forum (EDF) je krovna evropska organizacija ljudi z invalidnostmi, ki si prizadeva za polno vključenost oseb z invalidnostmi v evropsko družbo ter odpravo ovir, ki osebam preprečujejo enako obravnavo in enake možnosti na različnih ravneh družbenega življenja. Stališče EDF je, da izobrazba omogoča posameznikom aktivno vključevanje v družbo in na trg dela ter razvijanje njihovega potenciala v največji možni meri. Opozarja, da otroci z invalidnostmi zgodaj opuščajo šolanje zaradi različnih ovir, kot so na primer fizične ovire, zakonske omejitve in odnos družbe do njih.⁶⁰

58 Resolucija Evropskega parlamenta z dne 13. novembra 2018 o minimalnih standardih za manjšine v Evropski uniji (2018/2036(INI)), glej točke 14, 21 in 50. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0447_SL.html.

59 Dokument je bil objavljen 3.3.2021, v angleškem jeziku pa je dostopen na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9938&furtherNews=yes>.

60 European Disability Forum. Dostopno na: <https://www.edf-feph.org/>.

European Union of the Deaf je nepridobitna nevladna organizacija, katere člani so evropska nacionalna združenja gluhih. Prizadeva si za priznavanje pravice do uporabe znakovnih jezikov ter za enakost gluhih v izobraževanju in zaposlovanju. V njihovem stališču o izobraževanju gluhih zagovarjajo, da morajo imeti gluhi otroci zagotovljeno dostopnost do uporabe nacionalnega znakovnega jezika v šolah, vključno z dostopnostjo do pisnega in govornega nacionalnega jezika, kadar to potrebujejo.⁶¹

Stališče organizacije je, da je za gluhe znanje znakovnega jezika ključnega pomena za dostop do informacij. Programi zgodnjega izobraževanja morajo gluhim otrokom, otrokom s slušnimi pripomočki ali polževimi vsadki olajšati učenje znakovnega jezika. Študije so namreč pokazale, da dvojezičnost ne škoduje otrokovemu razvoju.

Če se otrok najprej nauči znakovnega jezika, kasneje pa se morda odloči za uporabo govornega jezika, je po mnenju organizacije to za otroka prednost.⁶²

⁶¹ European Union of the Deaf. Dostopno na: <https://www.eud.eu/about-us/about-us/>.

⁶² European Union of the Deaf, Education. Dostopno na: <https://www.eud.eu/about-us/eud-position-paper/education-position-paper/>.

3.2 Stališča in opozorila Organizacije Združenih narodov

Splošna deklaracija človekovih pravic⁶³ v 26. členu določa, da ima vsakdo pravico do izobraževanja in da mora biti visokošolsko izobraževanje vsem enako dostopno na podlagi doseženih uspehov. Podobno določa tudi Deklaracija o izobraževanju in usposabljanju za človekove pravice.⁶⁴

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah⁶⁵ v 13. členu določa, da ima vsak pravico do izobraževanja, ki mora vsakomur omogočiti koristno vlogo v svobodni družbi.

Konvencija o otrokovih pravicah⁶⁶ v 28. členu priznava pravico vseh otrok do izobraževanja na podlagi enakih možnosti. Še posebej poudarja zagotavljanje obveznega in vsem brezplačno dostopnega osnovnega šolanja, razvoj različnih oblik srednješolskega izobraževanja in zagotavljanje dostopnosti visokošolskega izobraževanja na podlagi sposobnosti.

Konvencija o pravicah invalidov (MKPI)⁶⁷ predstavlja mejnik v razumevanju prepovedi diskriminacije zaradi invalidnosti. V pravno prakso je uvedla na človekovih pravicah utemeljen model razumevanja invalidnosti in koncept t.i. vključujoče enakosti. V 9. členu zavezuje države pogodbenice k zagotavljanju poklicnih tolmačev za znakovni jezik. V 19. členu zavezuje k omogočanju enake dostopnosti storitev ter v 21. členu k zagotavljanju informacij oseb z invalidnostmi v dostopnih oblikah in brez dodatnih stroškov.

Konvencija v 24. členu določa, da so države dolžne zagotoviti osebam z invalidnostmi dostop do vključujočega izobraževalnega sistema na vseh ravneh. To vključuje:

- polni razvoj človekovih potencialov, občutek dostojanstva in lastne vrednosti,
- razvoj osebnosti, nadarjenosti in ustvarjalnosti in
- učinkovito sodelovanje v svobodni družbi.

63 Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta 10. decembra 1948. Dostopno na: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slv.pdf.

64 Deklaracija o izobraževanju in usposabljanju za človekove pravice, sprejeta 19. decembra 2011 (66/137). Dostopno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/467/04/PDF/N1146704.pdf?OpenElement>.

65 Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sprejet 16. decembra 1966 (2200 A (XXI)). Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/b34c271f78/Mednarodni-pakt-o-ekonomskih-socialnih-in-kulturnih-pravicah.pdf>.

66 Konvencija o otrokovih pravicah, sprejeta 20. novembra 1989 (44/25). Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/73241a9c65/Konvencija-o-otrokovi-pravicah.pdf>.

67 Konvencija o pravicah invalidov, sprejeta 13. decembra 2006. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-02-0045?sop=2008-02-0045>.

Države pogodbenice na podlagi 24. člena zagotavljajo:

- vključenost v kakovosten in brezplačen splošni izobraževalni sistem,
- razumne prilagoditve glede na posameznikove potrebe,
- učinkovito izobraževanje in
- popolno vključenost oseb z invalidnostmi s pomočjo učinkovitih podpornih ukrepov, ki zagotavljajo največji možni akademski in socialni razvoj.

Države pogodbenice morajo med drugim sprejeti ustrezne ukrepe, ki vključujejo:

- učenje znakovnega jezika in spodbujanje jezikovne identitete skupnosti gluhih,
- izobraževanje gluhih v jeziku in na način, ki je najprimernejši za posameznika,
- zaposlovanje učiteljev z usposobljenostjo uporabe znakovnega jezika in
- enak dostop oseb z invalidnostmi do splošnega visokošolskega izobraževanja, poklicnega izobraževanja, izobraževanja odraslih in vseživljenjskega učenja.

Odbor Organizacije Združenih narodov (OZN) za pravice oseb z invalidnostmi v splošnem komentarju uvaja nov model enakosti – vključujočo enakost.⁶⁸ Ta presega tako formalno (vsebinsko in procesno) kot materialno (vsebinsko, izenačujočo) enakost. Vsi ljudje imajo pravico biti priznani in opolnomočeni, da niso izpostavljeni socialno-ekonomskim prikrajšanjem, stigmatizaciji, izključenosti iz skupnosti in zanikanju svoje različnosti. V splošnem komentarju pojasnjuje potek procesa sistemske reforme izobraževanja s ciljem oblikovanja vključujočega izobraževanja, ki zajema tudi poudarek na zaposlovanju gluhih učiteljev.

Odbor je v svojih zaključnih ugotovitvah v poročilu o Sloveniji iz leta 2018 kot ključne pomanjkljivosti Slovenije pri zagotavljanju enakih pravic gluhih poudaril:

- nezadostno uporabo znakovnega jezika, ki bi ga morali zagotoviti javni organi na državni in občinski ravni, in
- pomanjkljivo izvajanje Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika.⁶⁹

Odbor je Sloveniji priporočil razvoj standardov za uporabo znakovnega jezika in priznanje slovenskega znakovnega jezika kot uradnega jezika ter usposabljanje tolmačev za znakovni jezik in učiteljev, javnih organov in staršev za slovenski znakovni jezik.

⁶⁸ Odbor Organizacije Združenih narodov za pravice oseb z invalidnostmi (2018). General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. Dostopno na: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhnsbHatvuFkZ%2bt93Y3D%2baa2qtJucAYDOCLUtyUf%2brfiOZckKbz5%2bBsQ%2bHx1IyvGh6ORVZnM4LEiy7ws5V4MM8VC4khDIZJSuxotVqfulsdtPv>.

⁶⁹ Slovenski prevod zaključnih ugotovitev Odbora za pravice oseb z invalidnostmi glede uvodnega poročila Slovenije o izvajanju Konvencije o pravicah invalidov je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2018. Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/10/Redno-letno-poro%C4%8Dilo-2018.pdf>, od str. 216 dalje.

Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju⁷⁰ v 1. členu določa, da je treba preprečiti, da bi se v izobraževalnem procesu ustvarjali pogoji, ki bi kratili dostojanstvo zaščitenih posameznikov in skupin. Po 4. členu so države pogodbenice dolžne načrtovati, razvijati in izvajati nacionalne politike, ki si bodo z ustreznimi metodami prizadevale za promocijo enakih možnosti ter enakega obravnavanja v izobraževanju.

Posebni poročevalec OZN za vprašanja manjšin je v svojem poročilu o Sloveniji iz leta 2018 poudaril, da ima država sicer pozitiven in konstruktiven pristop k uporabi znakovnega jezika. Pozval je tudi vlado, naj sprejme ukrepe za okrepitev in učinkovito zaščito človekovih pravic pripadnikov slovenske skupnosti gluhih, vključno s priznavanjem znakovnega jezika kot jezika, ki ga uporabljajo člani skupnosti gluhih, s spremembo ali sprejetjem ustrezne zakonodaje, ki znakovni jezik priznava kot uradni jezik. Te težave je posebni poročevalec opredelil kot ene od glavnih v Sloveniji na področju urejanja pravic manjšin.⁷¹

V okviru zadnjega Univerzalnega periodičnega pregleda konec leta 2019 je RS prejela več priporočil, naj okrepi svoja prizadevanja za bolj vključujoče izobraževanje, tudi otrok z invalidnostmi. Dobila je tudi izrecno priporočilo, naj se slovenski znakovni jezik zapiše v ustavo. Slovenija je priporočilo sprejela.⁷²

⁷⁰ Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju, sprejeta 14. novembra 1960. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/mednarodnaPogodba?id=-19601114/01M>.

⁷¹ Slovenski prevod poročila posebnega poročevalca OZN za vprašanja manjšin je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornik načela enakosti za leto 2018. Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/10/Redno-letno-poro%C4%8Dilo-2018.pdf>, od str. 199 dalje.

⁷² Pregled odločitev Vlade Republike Slovenije o 157 priporočilih, ki jih je Republika Slovenija prejela na interaktivnem dialogu v okviru univerzalnega periodičnega pregleda stanja človekovih pravic 12. novembra 2019 v Ženevi. Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/02/Odlo%C4%8Ditev-Vlade-Republike-Slovenije-o-157-priporo%C4%8Dili1.pdf>

3.3 Stališča in opozorila Sveta Evrope

Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁷³ ali t.i. Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP) v 14. členu določa, da je uživanje pravic in svoboščin zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja, in sicer tudi glede na njihov jezik. Pravico do izobraževanja varuje zlasti 2. člen Prvega protokola h konvenciji, ki določa, da nikomur ne sme biti odvzeta pravica do izobraževanja.

Evropska socialna listina⁷⁴ v 15. členu opredeljuje pravico oseb z invalidnostmi do samostojnosti, vključevanja v družbo in sodelovanja v življenju skupnosti. S tem namenom se države pogodbenice zavezujejo k zagotavljanju svetovanja, izobraževanja in poklicnega usposabljanja, pospeševanju dostopa do zaposlitve in prilagoditev v delovnem okolju ter pospeševanju vključevanja v družbo s pomočjo tehničnih pripomočkov.

V 17. členu je opredeljena pravica otrok in mladostnikov do socialnega, pravnega in ekonomskega varstva. Države pogodbenice pa se zavezujejo k zagotavljanju potrebne nege, pomoči, izobraževanja in usposabljanja otrok in mladostnikov ter brezplačnega šolanja v osnovnih in srednjih šolah.

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (PSSE) je v Priporočilu 1492 (2001) o pravicah narodnih manjšin⁷⁵ države pozvala, naj za znakovne jezike, ki se uporabljajo v Evropi, uvede podobno zaščito, kot jo zagotavlja Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih.⁷⁶

V Priporočilu 1598 (2003) o zaščiti znakovnih jezikov v državah članicah Sveta Evrope⁷⁷ PSSE priznava znakovne jezike kot izraz evropskega kulturnega bogastva in argumentira, da bo uradno priznanje teh jezikov pomagalo gluhim, da se vključijo v družbo in dobijo dostop do pravnega varstva, izobraževanja in zaposlitve. V Resoluciji 2155 (2017) Politične pravice oseb z invalidnostmi: demokratično vprašanje⁷⁸ prav tako poziva k uradnemu priznanju znakovnih jezikov.

⁷³ Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Dostopno na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf.

⁷⁴ Evropska socialna listina, Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1999-02-0020?sop=1999-02-0020>.

⁷⁵ PACE Recommendation 1492 (2001) Rights of national minorities, točka 12.13. Dostopno na: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16861&lang=en>.

⁷⁶ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Dostopno na: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/148/.

⁷⁷ PACE Recommendation 1598 (2003) Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe, Dostopno na: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17093&lang=en>.

⁷⁸ PACE Resolution 2155 (2017) The political rights of persons with disabilities: a democratic issue, Dostopno na: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23519&lang=en>.

Z Resolucijo 2247 (2018) o varstvu in spodbujanju znakovnih jezikov v Evropi (2018)⁷⁹ PSSE spodbuja države, naj zagotovijo vključujoče izobraževanje, ponudijo izobraževanje gluhih otrokom v znakovnih jezikih in jim po potrebi zagotovijo tolmačenje v znakovni jezik, usposablajo učitelje za uporabo znakovnih jezikov, ponudijo tečaje znakovnega jezika za starše, brate in sestre gluhih otrok, podpirajo usposabljanje in zaposlovanje tolmačev znakovnega jezika za pomoč gluhih ter podpirajo poučevanje znakovnih jezikov zunaj gluhih skupnosti, tudi v vrtcih.

Strategija o invalidnosti Sveta Evrope 2017–2023 Človekove pravice: realnost za vse⁸⁰ v okviru 3. prednostnega področja »Dostopnost« vse neodvisne nadzorne mehanizme Sveta Evrope zavezuje, da pri svojem delu, dejavnostih in dokumentaciji zagotavljajo dostopnost znakovnega jezika.

Zaželeni rezultat prizadevanj za dostopnost je, da bi bili znakovni jeziki pravno priznani, da njihovo uporabo spodbujajo v vseh državah članicah in v Svetu Evrope, prakse pa spremljajo ustrezni nadzorni mehanizmi Sveta.

Evropsko sodišče za človekove pravice je v zadevi Kacper Nowakowski proti Poljski⁸¹ odločilo v primeru družine, katere člani so bili vsi gluhi ali naglušni. Po ločitvi staršev je otrok živel pri mami in se naučil komunicirati le ustno. Oče, ki ni več živel z njim, pa je uporabljal le znakovni jezik. Odločitve sodišč so očetu omejile komunikacijo in stike z otrokom, saj je ta potekala le dve uri tedensko z materino pomočjo, ki je zaradi polževega vsadka lahko uporabljala oba jezika. Sodišče je soglasno presodilo, da je bila s tem očetu kršena pravica do družinskega in zasebnega življenja iz 8. člena EKČP, zaradi njegove možnosti, da vzpostavi odnose s sinom. Pritožnik je kršeno pravico zatrjeval, vendar sodišče ni odločalo o kršitvi prepovedi diskriminacije iz 14. člena EKČP v povezavi z njegovo pravico do družinskega in zasebnega življenja.

V ločenem pritrdilnem mnenju je to kritizirala ena izmed sodnic v senatu. Pri tem je poudarila, da bi nacionalne oblasti morale materi naložiti obveznost, da po svojih najboljših močeh otroku zagotovi možnost učenja znakovnega jezika, da bi lahko komuniciral z očetom.

Evropsko sodišče za človekove pravice je sicer obravnavalo tudi druge primere, ko je onemogočanje rabe znakovnih jezikov privedlo do socialne izolacije in grobih kršitev posameznih pravic pripornikom in zapornikom⁸² ter osebam, ki naj bi bile izgnane iz države.⁸³

79 PACE Resolution 2247 (2018), Protecting and promoting sign languages in Europe, točke 5.3. do 5.6 in 5.8. Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25211&lang=en>.

80 Human Rights: A Reality for All, Council of Europe Disability Strategy 2017-2023. str. 23 in 24. Dostopno na: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>.

81 Zadeva št. 32407/13, 2017. Povzetek sodbe je dostopen tudi v slovenskem jeziku na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189260>.

82 V zadevi št. 45744/08 Jasinskis proti Latviji, 2010, je gluhi pripornik umrl, ker so mu onemogočili komunikacijo v znakovnem jeziku ali pisno, s katero bi lahko zaprosil za zdravniško pomoč. Dostopno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102393>. V drugi zadevi št. 60429/12 in 72760/12 Abele proti Latviji, 2017, je šlo za kršitve pri obravnavi gluhega zapornika. Dostopno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177351>.

83 Zadeva št. 19465/92 Nasri poti Franciji, 1995. Dostopno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57934>.

3.4 Pravne ureditve v drugih državah

Na ravni Evropske unije so do danes štiri države izrecno zapisale znakovni jezik v ustavo.⁸⁴ Ustavne določbe se razlikujejo glede na to, ali se navezujejo na:

- pravice oseb, ki uporabljajo znakovni jezik, do lastnega jezika (Finska);
- priznavanje znakovnega jezika kot samostojnega jezika (Avstrija);
- razvijanje znakovnega jezika kot dela nacionalne kulture (Portugalska in Madžarska) in
- znakovni jezik kot sredstvo za dostop do izobraževanja ter za enake možnosti oseb, ki uporabljajo znakovni jezik (Portugalska).

V nadaljevanju sledi kratek pregled pravne ureditve znakovnega jezika v navedenih evropskih državah.

Finska je bila prva evropska država, ki je že leta 1995 v ustavo dodala določbo, ki v 17. členu med pravicami do lastnega jezika in kulture omenja tudi pravice oseb, ki uporabljajo znakovni jezik, in oseb, ki zaradi invalidnosti potrebujejo tolmačenje ali prevajanje. Po sprejetju ustavne določbe so bile pravice bolj natančno urejene v številnih zakonih.⁸⁵ Leta 2015 je bil sprejet finski Zakon o znakovnem jeziku, ki ponovno poudarja že obstoječe pravice uporabnikov znakovnega jezika, ki imajo status jezikovne in kulturne skupine. Posebna zakonodaja jim med drugim daje pravico do učenja v znakovnem jeziku in pravico do znakovnega jezika kot učnega predmeta, pravico do uporabe znakovnega jezika in do tolmačenja, ki ga zagotavljajo oblasti.⁸⁶

Portugalska ustava od leta 1997 v okviru 74. člena o izobraževanju omenja znakovni jezik, in sicer, da mora država pri izvajanju izobraževalne politike varovati in razvijati portugalski znakovni jezik kot izraz kulture in kot sredstvo za dostop do izobraževanja ter za enake možnosti. Zakon o posebni pomoči v predšolskem, osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju določa, da se lahko otroci odločajo za dvojezično izobraževanje, pri čemer je lahko znakovni jezik njihov prvi učni jezik.⁸⁷

Avstrija ima od leta 2005 urejen status znakovnega jezika v ustavi. Ta v tretjem odstavku 8. člena določa, da je avstrijski znakovni jezik priznan kot samostojen jezik. Bolj natančno naj bi to področje uredili zakoni. Julija 2018 so se v medijih pojavila opozorila skupnosti gluhih, da zakonodajne spremembe močno zaostajajo, še posebej na področju izobraževanja, uprave in medijev. Po uveljavitvi določbe v ustavi ni bila sprejeta zakonodaja, iz katere bi izhajale nove pravice gluhih do uporabe znakovnega jezika. Avstrijska skupnost gluhih je želela, da bi bila ustavna določba zakonsko konkretizirana tudi s pravico do izobraževanja v znakovnem jeziku in pravico do prilagojenega učenja brez ovir.⁸⁸

⁸⁴ Križaj, M. (2019). Priznanje znakovnih jezikov - Primerjalni pregled, Državni zbor, str. 18. Dostopno na: https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2019/Priznanje_znakovnih_jezikov.pdf.

⁸⁵ Križaj, M. (2019). Priznanje znakovnih jezikov. Primerjalni pregled, Državni zbor, str. 10. Dostopno na: https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2019/Priznanje_znakovnih_jezikov.pdf.

⁸⁶ European Union of the Deaf (2015). What is Finnish Sign Language Act?. Dostopno na: <https://www.eud.eu/news/what-finnish-sign-language-act/>.

⁸⁷ Križaj, M. (2019). Priznanje znakovnih jezikov. Primerjalni pregled, Državni zbor, str. 15. Dostopno na: https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2019/Priznanje_znakovnih_jezikov.pdf.

⁸⁸ Prav tam, str. 8.

Madžarska je leta 2011 spremenila ustavo in v členu H določila, da država varuje madžarski znakovni jezik kot del madžarske kulture. Pred tem je bil leta 2009 sprejet Zakon o madžarskem znakovnem jeziku, v katerem je navedeno, da ga država priznava kot samostojen naravni jezik, tisti, ki ga uporabljajo, v katerem imajo pravico do njegove rabe, razvoja in ohranjanja ter do negovanja, širjenja in uveljavljanja kulture gluhih.

Gluhe otroke se poučuje v znakovnem jeziku ali dvojezično, za njihove starše pa morajo izobraževalne institucije organizirati tečaje znakovnega jezika.⁸⁹

Zapis znakovnega jezika v ustavo pomeni, da ta postane ustavna pravica, ima pa tudi velik simbolni pomen za prepoznanje potreb skupnosti gluhih v širši javnosti. V nekaterih primerih držav, ki so znakovni jezik vpisale v ustavo, pa je bilo pomembno spoznanje, da je zelo potrebna tudi konkretizacija pravic, povezana z znakovnim jezikom in njegovimi govorci, na ravni zakonov, ki bolj podrobno določajo te pravice.

⁸⁹ Prav tam, str. 13.

3.5 Primeri dobrih praks v drugih državah

V nadaljevanju podajamo kratek pregled primerov dobrih praks izvajanja ukrepov za vključujoče izobraževanje gluhih.

Avstrija – uporaba znakovnega jezika tudi med šolskimi odmori

Primer dobre prakse poučevanja z dvojezičnim modelom je redna šola Pfeilgasse, kjer pouk poteka tako v nemščini kot v avstrijskem znakovnem jeziku. Učenci se sami odločajo, kateri jezik bodo uporabili za določene naloge. Gluhim učencem so po pouku na voljo dodatne ure učne pomoči, če jih potrebujejo. Tretjina učencev uporablja znakovni jezik. Ta se uporablja tudi med odmori, saj so vedno prisotni gluhi ali sliščeči učitelji, ki se znajo sporazumevati v znakovnem jeziku.⁹⁰

Češka – starši gluhih otrok imajo pravico do brezplačnega tečaja znakovnega jezika

Na Češkem imajo gluhi pravico do učenja znakovnega jezika in izobraževanja v češkem znakovnem jeziku. V srednjih šolah imajo gluhi dijaki pravico do brezplačnega tolmača in pravico do tolmača tudi v času opravljanja izpita. Prav tako imajo starši gluhih otrok pravico do brezplačnega tečaja znakovnega jezika,⁹¹ pri čemer pristojno ministrstvo določa obseg in vsebino tečaja, zagotavlja tolmače za učence ter financira vse omenjene storitve.⁹²

Francija – zaradi zagotavljanja vključenosti nikoli samo en gluhi otrok v razredu

Organizacija 2LPE je skupaj z javno šolo v Poitiersu zagotovila prvo predavanje v dveh jezikih, v nadaljnjih letih pa je taka predavanja vzpostavila s šolami po vsej državi. V rednem razredu ni nikoli le en gluhi otrok, ampak sta najmanj dva in največ pet, tako se skupaj z vrstniki primarno učijo znakovnega jezika, kar jim daje občutek vključenosti. Za otroke, starejše od treh let, ponujajo sodelovanje strokovnjakov z vrtci, za otroke od tretjega do 15. leta ponujajo dvojezično izobraževanje, za gluhe na fakultetah pa zagotavljajo tolmače, organizirajo dogodke za starše gluhih in nudijo dodatne tolmače znakovnega jezika za politične in kulturne dogodke. Organizacija sicer v prvi vrsti poudarja pomen dvojezične izobrazbe, vendar pomembno deluje tudi na področju vključevanja gluhih v družbo.⁹³

⁹⁰ Reuter, K. (2017). UNCRPD implementation in Europe - a deaf perspective (str. 167–168). Dostopno na: https://www.eud.eu/files/2615/6213/9186/EUD_UNCRPD_IV.pdf.

⁹¹ Wheatley, M. in Pabsch, A. (2012). Sign Language Legislation in the European Union (str. 51–52). Dostopno na: https://www.eud.eu/files/1715/6213/8803/EUD_SL_II.pdf.

⁹² Act on sign language and amending other laws (1998). Dostopno na: <https://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-11-cervna-1998-o-znakove-reci-a-o-zmene-dalsich-zakonu-1831.html>.

⁹³ Reuter, K. (2017). UNCRPD implementation in Europe - a deaf perspective (str. 216–228). Dostopno na: https://www.eud.eu/files/2615/6213/9186/EUD_UNCRPD_IV.pdf.

Kanada – zagotavljanje dostopnosti v šolskem okolju za gluhe

Kanadska skupnost gluhih je opredelila pet ključnih dejavnikov za odstranjevanje ovir in zagotavljanje dostopnosti v šolskem okolju za gluhe in naglušne, in sicer: grajeno okolje prilagojeno za gluhe (npr. prilagoditev svetlobe, barvni sistem za različne nujne primere); dostop do informacij (npr. po šoli razporejeni zasloni, interaktivne table); dostopnost jezika (npr. zagotavljanje tolmačev, učni material v pisni obliki); raba tehnologije za pomoč pri učenju in usposabljanja za učitelje ter vzpostavljanje dialoga z učenci o raznih tematikah, povezanih s kulturo gluhih.⁹⁴

Nizozemska – poseben predmet o kulturni identiteti gluhih

Na Nizozemskem je od 2014 v veljavi poseben vladni program vključevanja gluhih otrok v redne osnovne šole. V razredu je poleg učitelja prisoten tudi učitelj s posebnimi znanji glede na število gluhih učencev. Učitelj s posebnimi znanji je prisoten od pet do 16 ur na teden, na voljo pa je tudi izven tega časa. Tudi ostali učenci imajo možnost učenja znakovnega jezika, prav tako se lahko vsi odločijo za poseben predmet, pri katerem se učijo o kulturni identiteti gluhih. Šole s tem programom veliko sodelujejo z gluhiimi osebami, ki so lahko učencem zgled in navdih, velik poudarek pa je tudi na izgradnji dobre samopodobe ter kulturne identitete.⁹⁵

Portugalska – gluhim na voljo pomoč interdisciplinarne skupine strokovnjakov

Na Portugalskem so ob integraciji gluhih v redne šole določene »šole za posebno izobraževanje« pretvorili v »centre za vključevanje«, ki gluhim učencem nudijo podporo in prilagojeno pomoč. Tako poučevanje gluhih ni zgolj odgovornost specialnih pedagogov in drugega specializiranega osebja, temveč zahteva sodelovanje interdisciplinarne skupine oziroma celotne skupnosti šole.⁹⁶

Španija – delavnice razvijanja socialnih veščin v manjših skupinah

Izobraževalni center Ponce de Leon je bil primarno namenjen poučevanju gluhih otrok, danes pa predstavlja splošni izobraževalni center z dvema pristopoma. Prvi predstavlja redno izobraževanje učencev z vključenostjo gluhih in drugi predstavlja posebno izobraževanje, v katerega so vključeni gluhi učenci ter ostali učenci s statusom invalidnosti.⁹⁷ Izobraževanje nudijo od tretjega do 20. leta in poteka v španščini ter španskem znakovnem jeziku, ki se ga imajo možnost učiti vsi učenci. Izvajajo tudi redne delavnice v manjših skupinah, katerih glavni namen je spoznavanje kulture obeh skupin učencev in razvijanje socialnih veščin.⁹⁸

94 Canadian Hearing Society (2015). Classroom Accessibility for Students who are Deaf and Hard of Hearing. Dostopno na: https://www.chs.ca/sites/default/files/mhg_images/CHS003_AccessibilityGuide_EN_APPROVED.PDF.

95 Canadian Hearing Society (2015). Classroom Accessibility for Students who are Deaf and Hard of Hearing, str. 231–240. Dostopno na: https://www.chs.ca/sites/default/files/mhg_images/CHS003_AccessibilityGuide_EN_APPROVED.PDF.

96 Alves, I., Campos, P. in Pinto, T. (2020). Developing inclusive education in Portugal: Evidence and challenges. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/344774538_Developing_inclusive_education_in_Portugal_Evidence_and_challenges.

97 Med 417 učenci je 99 gluhih in 252 učencev brez statusa invalidnosti.

98 Reuter, K. (2017). UNCRPD implementation in Europe - a deaf perspective (str. 244–260). Dostopno na: https://www.eud.eu/files/2615/6213/9186/EUD_UNCRPD_IV.pdf.

Švedska – znakovni jezik kot izbirni tuj jezik

Na Švedskem morajo šole zagotoviti poučevanje v materinščini, tako se otroci, katerih primarni jezik je znakovni jezik, švedščino učijo kot drugi jezik. V srednjih šolah in na fakultetah se lahko slišči učenci učijo znakovnega jezika kot izbirnega tujega jezika. Starši in sorojenci gluhih otrok imajo pravico do brezplačnega tečaja znakovnega jezika, ki ga financira država.⁹⁹ Tečaj izvaja državna agencija za izobraževanje v obsegu 240 ur,¹⁰⁰ opravljen mora biti do otrokovega sedmega leta starosti.¹⁰¹

99 Križaj, M. (2019). Priznanje znakovnih jezikov – primerjalni pregled (str. 16). Dostopno na: https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2019/Priznanje_znakovnih_jezikov.pdf.

100 Sveriges Riksdag (1997). Ordinance (1997: 1158) on state subsidies for sign language education for certain parents. Dostopno na: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19971158-om-statsbidrag-for_sfs-1997-1158.

101 Wheatley, M. in Pabsch, A. (2012). Sign Language Legislation in the European Union (str. 98–99). Dostopno na: https://www.eud.eu/files/1715/6213/8803/EUD_SL_II.pdf.

4 POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O IZZIVIH GLUHIH NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA

Zagovornik je po izvedenih aktivnostih za gluhe in z gluhihmi ter po opravljeni študiji o položaju gluhih v visokem šolstvu¹⁰² iz leta 2019 ocenil, da je vprašanje pravic gluhih do izobraževanja in izobrazbe smiselno razširiti tudi na druge ravni izobraževanja. 2. člen ZVarD vzgojo in izobraževanje navaja kot eno od področij družbenega življenja, na katerih je diskriminacija (skupin) oseb z določeno osebno okoliščino prepovedana. 21. člen ZVarD pa daje Zagovorniku pristojnost, da spremlja stanje na področju varstva pred diskriminacijo in položaj oseb z določenimi osebnimi okoliščinami. To izvaja tudi na način poizvedb.

Skladno z načelom »nič o gluhih brez gluhih« in z namenom poglobitve razumevanja izzivov, s katerimi se soočajo gluhi na področju izobraževanja, je Zagovornik skupnost gluhih in stroko povabil k sodelovanju. To je pomenilo, da ju je s pisno poizvedbo zaprosil za informacije. Zastavil je nekaj odprtih vprašanj glede izzivov gluhih na področju izobraževanja.

4.1 Namen in metodološka pojasnila

Zagovornik je s pisnimi poizvedbami želel ugotoviti, kako skupnost gluhih in stroka vidita in ocenjujeta:

- izzive in težave gluhih v izobraževanju,
- razloge za izrazito slabšo izobraženost gluhih v primerjavi z ostalim prebivalstvom,
- vplive, ki jih ima slabša izobraženost gluhih na njihovo življenje,
- katere ukrepe ter zakonske rešitve bi veljajo sprejeti za preprečevanje diskriminacije in enake možnosti gluhih v izobraževanju ter
- vplive epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih.

S poizvedbo je želel Zagovornik prispevati k razumevanju razlogov za težave gluhih pri dostopu do izobraževanja ter iskanju rešitev za izboljšanje trenutnega stanja.

Zagovornik je 29. januarja 2021 in 2. februarja 2021 pisne poizvedbe poslal na 40 naslovov:

- nevladnih organizacij, ki si prizadevajo za uresničevanje pravic in izboljšanje položaja gluhih,
- strokovnih združenj,
- ministrstev,
- državnih institucij,
- javnih izobraževalnih zavodov,
- javnih znanstvenih in raziskovalnih institucij.

102 Povzetek analize o položaju gluhih v visokem šolstvu je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 205–207. Dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/07/Redno-letno-porocilo-2019_splet-1.pdf.

V zaprošenem roku je prejel odgovore 15 institucij, zato je Zagovornik 16. februarja 2021 ponovno poslal zaprosila za informacije vsem, ki se do takrat še niso odzvali na poizvedbo. Do vključno 12. marca 2021 se je z odgovori odzvalo 27 oziroma malo več kot dve tretjini (67,5 odstotka) vseh naslovljenih institucij in pet posameznikov, ki so se odzvali samoiniciativno.

Zagovornik je poslal pisne poizvedbe 18. nevladnim organizacijam kot skupnosti gluhih. Te so (po abecednem redu):

- Auris – Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih za Gorenjsko;
- Društvo gluhih in naglušnih Južne Primorske;
- Društvo gluhih in naglušnih Koroške;
- Društvo gluhih in naglušnih Ljubljana;
- Društvo gluhih in naglušnih Podravja Maribor;
- Društvo gluhih in naglušnih Pomurja – Murska Sobota;
- Društvo gluhih in naglušnih Posavja Krško;
- Društvo gluhih in naglušnih Severne Primorske;
- Društvo oseb z izgubo sluha Dolenjske in Bele krajine;
- Društvo oseb z okvaro sluha celjske regije;
- Kulturno in izobraževalno društvo gluhih MAVRICA;
- Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih občin Slovenske Konjice;
- Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih Velenje;
- Mestno društvo gluhih Ljubljana;
- Mladinsko društvo za osebe z okvaro sluha Vkllop/Izklop;
- Športno društvo gluhih »Herkul«;
- Združenje gluhih Slovenije 14 11 in
- Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Na navedene nevladne organizacije je Zagovornik naslovil poizvedbo, ker so bile:

- povezane v krovno Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije (13 društev);¹⁰³
- kot nevladne organizacije vpisane v javno dostopnem registru Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve ter so imele v nazivu organizacije izpeljanko besede »gluh« (4 društva);¹⁰⁴
- samoiniciativno predlagane s strani Združenja gluhih Slovenije 14 11 (1 društvo).¹⁰⁵

103 Razvidno iz seznama na spletni strani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije, dne 27. januarja 2021. Dostopno na: <http://zveza-gns.si/drustva/>.

104 Seznam je bil izdelan 27. januarja 2021 na podlagi spletne strani <https://www.ajpes.si/>.

105 Združenje gluhih Slovenije 14 11 je 31. januarja 2021 kot odgovor na poizvedbo Zagovornika predlagalo, da Zagovornik povabi k sodelovanju še štiri organizacije, od katerih je Zagovornik tri že predhodno identificiral kot relevantne akterje na tem področju, zato je k sodelovanju naknadno povabil še eno organizacijo.

Zagovornik se je za sodelovanje z navedenimi organizacijami odločil na podlagi 15. člena ZVarD, ki določa, da Zagovornik pri oblikovanju rešitev in predlogov za doseganje namena zakona sodeluje z nevladnimi organizacijami, socialnimi partnerji in drugimi organizacijami civilne družbe, ki delujejo na področju enakega obravnavanja, varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin, varstva pred diskriminacijo ranljivih skupin ali pravne ali socialne pomoči diskriminiranim osebam.

Zagovornik je poslal pisno poizvedbo tudi 22. ministrstvu, strokovnim združenjem, državnim institucijam, javnim izobraževalnim, znanstvenim in raziskovalnim institucijam, ki delujejo na področju izobraževanja gluhih ali na drugih področjih, ki so s tem povezana. To so (po abecednem redu):

- Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož;
- Center za sluh in govor Maribor;
- Društvo gluhoslepih Slovenije DLAN;
- Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije SURDO sekcija – za področje usposabljanja gluhih in naglušnih oseb;
- Društvo učiteljev gluhih Slovenije;
- Inštitut RS za socialno varstvo;
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti;
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport;
- Ministrstvo za kulturo, Služba za slovenski jezik;
- NSIOS Nacionalni svet invalidskih organizacij;
- Pedagoški inštitut;
- Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami;
- Svet za slovenski znakovni jezik;
- Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta;
- Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo;
- Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta;
- Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta;
- Zavod RS za šolstvo;
- Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana;
- Zavod za študije gluhih, izobraževanje, tolmačenje in coaching Lingua Signans;
- Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik in
- ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Na vse zgoraj navedene institucije je Zagovornik naslovil poizvedbo, ker so:

- specializirane institucije za celostno obravnavo gluhih in naglušnih otrok (3 institucije);
- ministrstva, ki opravljajo naloge, povezane z izobraževanjem gluhih (3 institucije);
- Svet za slovenski znakovni jezik (1 institucija);
- javni zavod s področja šolstva (1 institucija);
- javni inštituti, ki raziskujejo področje izobraževanja (3 institucije);
- fakultete, ki raziskujejo ali izvajajo študijske projekte na področju izobraževanja gluhih (4 institucije);
- krovna invalidska organizacija (1 institucija) in
- specializirane nevladne organizacije, ki združujejo strokovnjake na področju izobraževanja gluhih (6 institucij).

4.2 Vsebina poizvedb

Vprašanja, ki jih je v poizvedbah Zagovornik naslovil na skupnost gluhih in strokovnim institucijam, so se v manjši meri razlikovala glede na njihove različne vloge ter pristojnosti v povezavi z izobraževanjem gluhih.

Zagovornik je **nevladnim** organizacijam kot skupnosti gluhih zastavil naslednja vprašanja:

1. Katere so največje težave gluhih na področju osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja?
2. Katere so največje težave gluhih pri študiju na fakultetah oziroma na ravni visokošolskega izobraževanja?
3. Kateri so ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin?
4. Kakšen vpliv ima slabša izobraženost gluhih na njihovo življenje?
5. Kaj bi se po vašem mnenju moralo spremeniti, da bi se izboljšala izobraženost gluhih?
6. Prosimo, da na kratko opišete primere dobrih praks (lahko tudi iz tujine) za izboljšanje izobraženosti gluhih.
7. Kako je epidemija nalezljive bolezni covid-19 vplivala na izobraževanje gluhih?

Vprašanja, zastavljena ministrstvom, strokovnim združenjem, državnim, izobraževalnim, znanstvenim in raziskovalnim **institucijam**, so bila:

1. Kakšna je vloga vaše institucije pri podpori gluhih v izobraževanju ali na področju, ki ima vpliv na izobraževanje gluhih?
2. Katere so ključne težave gluhih pri izobraževanju (na področju osnovnošolskega, srednješolskega in visokošolskega izobraževanja)?
3. Kateri so ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin?
4. Kaj bi se po vašem mnenju moralo spremeniti na ravni zakonodaje, politik ter prakse, da bi se izboljšala izobraženost gluhih?
5. Katere pobude za izboljšanje izobrazbene strukture gluhih ste podali pristojnim državnim organom v zadnjih petih letih in kakšni so bili odzivi nanje?
6. Katere zakonodajne spremembe, ukrepe ali aktivnosti za zvišanje izobrazbene strukture gluhih ste izvedli v zadnjih petih letih in kakšni so njihovi učinki? Ali jih še načrtujete ter katere?
7. Prosimo, da na kratko opišete primere zakonskih rešitev ter dobrih praks (lahko tudi iz drugih držav) za izboljšanje izobraženosti gluhih.
8. Kako je epidemija bolezni covid-19 vplivala na izobraževanje gluhih?

102 Povzetek analize o položaju gluhih v visokem šolstvu je objavljen v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2019, str. 205–207. Dostopno na: http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/07/Redno-letno-porocilo-2019_splet-1.pdf.

4.3 Povzetki odgovorov na poizvedbe

Zagovornik je na podlagi poizvedb prejel devet odgovorov nevladnih organizacij kot skupnosti gluhih, 15 odgovorov strokovnih združenj, javnih izobraževalnih, znanstvenih in raziskovalnih institucij ter tri odgovore pristojnih ministrstev. Poleg tega je prejel tudi odgovore petih posameznikov iz skupnosti gluhih. Ti so se odzvali na Zagovornikovo poizvedbo samoiniciativno, saj sodelujejo z društvi gluhih in naglušnih, ki so bila prejemniki poizvedbe.

Odgovori na posamezna vprašanja iz Zagovornikove poizvedbe so kot povzetki predstavljeni v nadaljevanju. Ti so zgolj skupki navedb iz odgovorov posameznih organizacij in posameznikov, zato zanje nujno ne velja soglasje v skupnosti gluhih ali pri stroki. Povzetki so predstavljeni po vsebinskih sklopih vprašanj iz poizvedbe.

4.3.1 Povzetki odgovorov pristojnih ministrstev

Na Zagovornikovo poizvedbo so se odzvala Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), Ministrstvo za kulturo (MK) in Ministrstvo za delo, družino socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ). Ker so ključni deležniki na področju zagotavljanja pravic gluhih do izobraževanja, so v nadaljevanju povzeti njihovi odgovori.

4.3.1.1 Odgovori Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport

MIZŠ je v odgovoru na Zagovornikovo poizvedbo uvodoma pojasnilo, da je pristojno za financiranje in oblikovanje politik vzgoje in izobraževanja. Izvaja naloge ustanovitelja zavodov za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami.

Celostno zgodnjo obravnavo otrok s posebnimi potrebami ureja Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami.¹⁰⁶ Če otrokov zdravnik presodi, da je potrebno, multidisciplinarni tim pripravi individualni načrt pomoči družini, v katerem je med drugim opredeljena tudi pedagoška pomoč gluhemu ali naglušnemu otroku.

Strokovna skupina v vrtcu na podlagi usmeritev multidisciplinarnega tima oblikuje individualiziran program vzgoje in izobraževanja posameznega gluhega ali naglušnega otroka, v katerem podrobneje določi:

- oblike dela in način izvajanja dodatne strokovne pomoči,
- izvajanje fizične pomoči,
- udeležbo strokovnega delavca za komunikacijo v slovenskem znakovnem jeziku (SZJ),
- prilagoditve ter oblike in načine svetovanja vzgojiteljem in staršem.

¹⁰⁶ Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 41/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7681>.

V skladu z mnenjem strokovne skupine vrtec zagotovi otroku pomoč strokovnega delavca za komunikacijo v SZJ. Obseg pomoči je največ do 15 ur tedensko.

Gluhi in naglušni učenci in dijaki se pri nas izobražujejo v izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo v rednih šolah ali pa v prilagojenih izobraževalnih programih za gluhe in naglušne.¹⁰⁷

Skladno z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami¹⁰⁸ so gluhi in naglušni učenci in dijaki opredeljeni kot otroci s posebnimi potrebami. O ustreznosti izobraževalnega programa in vrsti pomoči individualno presoja komisija za usmerjanje pri Zavodu RS za šolstvo in o tem izda odločbo o usmeritvi.

Za tiste učence, ki se izobražujejo v rednih šolah, MIZŠ zagotavlja dodatno strokovno pomoč in tolmačenje SZJ s strokovnimi delavci, ki prihajajo iz zavodov za vzgojo in izobraževanje gluhih in naglušnih otrok. Ti imajo poleg znanja SZJ tudi specialno pedagoška znanja, s čimer se zagotavljata kakovost in razvoj strokovnega dela. Strokovna skupina na šoli, kjer se otrok šola, pripravi individualiziran program, v katerem določi, koliko ur tolmačenja otrok potrebuje. Po potrebi se mu zagotovi dodatne ure tolmačenja. Pomoč tolmača SZJ v rednih šolah je MIZŠ uredilo v šolskem letu 2014/2015.

V šolskem letu 2020/2021 je bilo v osnovne šole vpisanih 169 gluhih in naglušnih učencev, ki so bili usmerjeni v izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo.¹⁰⁹ Število teh učencev vsako leto nekoliko upade, kar na MIZŠ pripisujejo tipu podpore, do katere so učenci upravičeni na podlagi odločbe, saj se osredotoča predvsem na podporo učnemu procesu, gluhi in naglušni učenci pa oviro v vse večji meri presegajo s tehničnimi pripomočki in tehnično opremo (polžev vsadek, indukcijska zanka ipd.).

Delež gluhih in naglušnih učencev se v višjih razredih bistveno zniža, saj se povečuje delež odločb med učenci, zlasti s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, ki jih običajno zaznavajo kasneje v procesu šolanja.

V šolskem letu 2020/2021 je bilo v srednje šole vpisanih 89 gluhih in naglušnih dijakov, ki so bili usmerjeni v izobraževalni srednješolski program s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo.¹¹⁰ Tudi med gluhi in naglušni dijaki na MIZŠ v zadnjih desetih letih opažajo trend upadanja števila, razloge pa pripisujejo povišanju števila drugih odločb dijakom. Večina dijakov se vpisuje v programe srednjega strokovnega izobraževanja (skoraj 40 odstotkov) in gimnazijske programe (skoraj 35 odstotkov), nekoliko manj v srednje poklicno izobraževanje (skoraj 24 odstotkov).

107 Zavodi za vzgojo in izobraževanje gluhih in naglušnih otrok so: Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, Center za sluh in govor Maribor in Center za korekcijo sluha in govora Portorož.

108 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOPP in 200/20 – ZOOMTVI). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK05896>.

109 Gre za stanje na dan 30. septembra 2020.

110 Gre za stanje na dan 30. septembra 2020.

V šolskem letu 2020/2021 je bilo v treh zavodih, ki izvajajo prilagojene programe za gluhe in naglušne otroke in mladostnike, vpisanih:

- 10 gluhih otrok v programe za predšolske otroke,
- 23 gluhih učencev v programe osnovne šole z enakovrednim oziroma nižjim izobrazbenim standardom in
- 13 gluhih dijakov v programe srednješolskega izobraževanja.

V nadaljevanju so povzetki odgovorov MIZŠ na vprašanja iz poizvedbe:

- **Ključne težave gluhih pri izobraževanju**

MIZŠ je pojasnilo, da je popis stanja in možne izboljšave leta 2017 pripravila delovna skupina pri Zavodu RS za šolstvo. Z nastalim dokumentom Eleborat – Koncept uvajanja slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor¹¹¹ se je seznanil tudi Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. V času priprave tega posebnega poročila¹¹² deluje pri MIZŠ delovna skupina, ki ima za cilj pripraviti predlog aktivnosti za implementacijo izboljšav.

MIZŠ je v začetku leta 2021 objavilo javno povabilo za izvedbo nacionalne evalvacijske študije, s katero želijo ugotoviti, ali trenutni model poučevanja in tolmačenja SZJ omogoča gluhih otrokom, učencem in dijakom razvoj zmožnosti v SZJ in slovenskem jeziku, socialno vključenost in uspešnost v vzgojno-izobraževalnem procesu.

- **Ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin**

MIZŠ je pojasnilo, da tovrstnih informacij ne zbira, da pa je vsak otrok s posebnimi potrebami v slovenskem šolskem sistemu deležen pomoči v skladu s strokovnim mnenjem komisije za usmerjanje oziroma odločbo o usmeritvi ter individualiziranim programom, da lahko v največji možni meri razvije svoje potenciale.

- **Predlogi za izboljšanje izobraženosti gluhih na ravni zakonodaje, politik ter prakse**

Izhajajoč iz prakse je MIZŠ opozorilo na neustrezno rešitev iz Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami,¹¹³ v okviru katerega se pravica do tolmača SZJ uresničuje z dodatno strokovno pomočjo za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj.

MIZŠ se trenutno posveča vprašanjem usvajanja znanja SZJ in spremembam učnih gradiv zaradi boljšega razumevanja in s tem dviga znanja.

¹¹¹ Zavod RS za šolstvo (2019) Koncept umestitve slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor - Elaborat. Dostopno na: <https://www.zrss.si/pdf/slovenski-znakovni-jezik.pdf>.

¹¹² Marec 2021.

¹¹³ Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 88/13). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11835>.

- **Posredovane pobude za izboljšanje izobrazbene strukture gluhih**

V Akcijski program za invalide 2014–2021 je vključena tudi naloga »Spodbujanje učnega znakovnega jezika in dvojezičnega izobraževanja gluhih«, MIZŠ je podprlo tudi zapis SZJ kot enega od uradnih jezikov v Ustavo.

- **Izvedene zakonodajne spremembe, ukrepi ali aktivnosti za zvišanje izobrazbene strukture gluhih**

MIZŠ je pojasnilo, da sta bila pripravljena nov Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami in dokument Umestitev slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor. Načrtujejo implementacijo omenjenega in prenovo sistemskih rešitev pomoči otrokom, ki imajo posebne vzgojno-izobraževalne potrebe.

- **Primeri zakonskih rešitev in dobrih praks za izboljšanje izobraženosti gluhih**

Države – projektne partnerice so v okviru projekta De-Sign Bilingual v okviru programa Erasmus+ (2014–2016) izvedle raziskavo v 39 evropskih državah o uporabi nacionalnega znakovnega jezika v izobraževalne namene, kjer je med drugim tudi popis pravnih podlag za izvajanje dvojezičnega izobraževanja (v učnem jeziku in znakovnem jeziku).¹¹⁴

Sistem izobraževanja gluhih po posameznih evropskih državah je opisan tudi na spletišču omrežja Eurydice. Opisi sistemov vzgoje in izobraževanja za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami so v 12. poglavju (podpoglavju 12.1 Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v večinskih vrtcih in šolah in 12. 2 Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v posebnih šolah in zavodih).¹¹⁵

Več informacij o vzgoji in izobraževanju učencev s posebnimi potrebami je mogoče najti tudi na spletnih straneh in v publikacijah Evropske agencije za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje.¹¹⁶

- **Vpliv epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih**

MIZŠ je odgovorilo, da so se morali tudi gluhi učenci in dijaki v času epidemije izobraževati na daljavo. Poudarilo je, da so se vsi, ki obiskujejo programe v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, v šole vrnili prvi, in sicer v začetku januarja 2021.

114 Dostopno na: <https://map-designbilingual.univie.ac.at/?l=en>.

115 Dostopno na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/national-description_en.

116 Dostopno na: <https://www.european-agency.org/>.

4.3.1.2 Odgovori Ministrstva za kulturo

MK je v odgovoru na Zagovornikovo poizvedbo uvodoma pojasnilo, da spremlja razvoj SZJ, pri čemer podpira več projektov, ki gluhi skupnosti približujejo SZJ. Zaveda se velikega pomena, ki ga ima zanje razvoj SZJ. Glede prizadevanj za vpis SZJ v Ustavo je MK poudarilo, da podpira skupnost gluhih in naglušnih pri prizadevanjih za čim širšo uveljavitev SZJ, kar bi gluhim uporabnikom omogočilo enakopravnejše sodelovanje v javnem življenju.

MK vrsto let podpira razvoj SZJ, saj je sodelovalo pri nadgradnji slovarja SZJ. Otrokom omogoča spoznavanje z znakovnim jezikom v kakovostnih slikanicah. Prepoznalo je potrebo po slovnem opisu znakovnega jezika. S podporo MK je nastala Priročna videoslovnica slovenskega jezika, ki je prvi opis jezika gluhih in naglušnih, ki ni opisan v slovenščini, ampak odkretan na prosto dostopnih posnetkih na spletu. Ta je na voljo predvsem gluhim, ki uporabljajo SZJ, da spoznajo svoj jezik, hkrati pa je ta slovnica uporabna tudi za samostojno učenje in poučevanje v šolah in tečajih, tako za gluhe kot slišče.

V nadaljevanju sledijo povzetki odgovorov MK na vprašanja iz poizvedbe:

Pri vprašanju o ključnih težavah gluhih pri izobraževanju je MK pojasnilo, da ni pristojno za to zadevo, tudi ne razpolaga s podatki, da bi lahko odgovorilo na vprašanje o ključnih razlogih, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin. Kot spremembo na ravni zakonodaje, da bi se izboljšala izobraženost gluhih, je MK omenilo prizadevanje, da se SZJ vključi v Ustavo. V zadnjih petih letih MK pristojnim državnim organom ni podalo nobenih pobud za izboljšanje izobrazbene strukture gluhih.

Med ukrepi za zvišanje izobrazbene strukture gluhih je MK navedlo Resolucijo za nacionalni program jezikovne politike 2021–2025¹¹⁷. V resoluciji je SZJ posvečeno posebno poglavje. Razvijanje sporazumevalne zmožnosti slepogluhih pa je vključeno v poglavje Prilagojeni načini sporazumevanja. MK ne predlaga primerov zakonskih rešitev ter dobrih praks za izboljšanje izobraženosti gluhih, saj to ni v njegovi pristojnosti. Prav tako je MK zapisalo, da ne more podati odgovora na vprašanje o vplivih epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih, saj zadeva ne sodi v njegovo pristojnost.

4.3.1.3 Odgovori Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

MDDSZ je v odgovoru na Zagovornikovo poizvedbo uvodoma pojasnilo, da je bil leta 2002 sprejet Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ),¹¹⁸ s katerim je bil storjen prvi korak, ki gluhim omogoča čim boljše vključenost in enakopravno življenje. S sprejetjem tega zakona je bila RS 25. država na svetu, ki je priznala znakovni jezik kot naravni jezik gluhih.

¹¹⁷ Dostopno na: <https://www.gov.si/drzavni-organi/vlada/seje-vlade/gradiva-v-obravnavi/show/6507>.

¹¹⁸ Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ) (Uradni list RS, št. 96/02).
Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1713>

Zakon je uvedel institut tolmača SZJ, ki gluhih osebam tolmači slovenski govorni jezik v znakovni jezik, in slišnim osebam tolmači znakovni jezik v slovenski govorni jezik. Zakon je dal gluhih pravico uporabljati SZJ v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in izvajalci javne službe. V vseh navedenih primerih so organi dolžni zagotoviti sredstva za plačilo tolmačev. Pravico do tolmača SZJ lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta pa zaradi dodatnih potreb, povezanih z izobraževanjem, v obsegu največ 100 ur letno. Delo tolmača plača gluha oseba z vavčerjem, ki ji ga izda center za socialno delo, plačilo tolmača pa poravna MDDSZ.

Na podlagi ZUSZJ imajo gluhi pravico do informiranja v njim prilagojenih tehnikah, pri tem pa zakon določa obseg in način uveljavljanja pravice do tolmača za znakovni jezik pri enakopravnem vključevanju gluhih oseb v življenjsko in delovno okolje ter vse oblike družbenega življenja ob enakih pravicah in pogojih ter z enakimi možnostmi, kot jih imajo osebe brez okvare sluha.

MDDSZ je v svojem odgovoru na Zagovornikovo poizvedbo pojasnilo, da je Vlada RS podprla pobudo, ki jo je podala ZDGNS za umestitev pravice do uporabe SZJ v Ustavo, in jo uradno vložila v obravnavo Državnemu zboru, kjer teče postopek za spremembo Ustave.

4.3.2 Povzetki odgovorov skupnosti gluhih

Na Zagovornikovo poizvedbo so se z odgovori odzvali: Auris – Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih za Gorenjsko; Društvo gluhih in naglušnih Ljubljana; Društvo gluhih in naglušnih Pomurja – Murska Sobota; Društvo gluhih in naglušnih Severne Primorske; Društvo oseb z okvaro sluha celjske regije; Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih Velenje; Mestno društvo gluhih Ljubljana; Združenje gluhih Slovenije 14 11; Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije ter pet posameznikov.

V nadaljevanju so povzeti njihovi odgovori na vprašanja iz Zagovornikove poizvedbe.

- **Ključne težave gluhih na področju izobraževanja**

Učitelji pogosto ne razumejo gluhot in razmeroma slabo prilagajajo pouk gluhih učencem. Ne preverjajo dovolj pogosto, ali ga učenec lahko spremlja, in ne pripravljajo gradiv vnaprej. Nekateri učitelji zavračajo uporabo FM-sistema.¹¹⁹ Učitelji se pogosto med razlago sprehajajo po učilnici, kar otežuje branje z ustnic. Premalo pozornosti se posveča razvoju bralnih navad gluhih učencev.

Predmet slovenskega znakovnega jezika bi moral biti obvezen na vseh ravneh izobraževanja. Problem je predvsem slabše predznanje SZJ ob prehodu učencev v osnovno in srednjo šolo, saj se snov ne podaja v znakovnem jeziku, to pa vodi v slabše splošno predznanje ob vpisu na fakulteto.

119 Frekvenčno moduliran radijski sistem ali krajše FM-sistem je slušni tehnični pripomoček, ki omogoča neposreden prenos zvoka preko mikrofona od oddajne do sprejemne enote, tako da ta pride do poslušalca brez motečih elementov, kot so šumi, piski in poki. Povzeto po: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2018) Gluhi in naglušni mladi - Prilagoditve v učnem okolju in karierna orientacija, str. 3. Dostopno na: http://tukajsem.splet.arnes.si/files/2018/03/GN_prilagoditve-in-KO.pdf.

Idealno bi bilo, če bi učitelji znali znakovni jezik. V nasprotnem primeru bi moral biti ves čas učnega procesa ob učencu prisoten tudi tolmač SZJ. Zaznan je problem pomanjkanja tolmačev, v nekaterih primerih pa je vprašljiva tudi kakovost njihovega tolmačenja. Brez tolmača gluhi učenec, dijak ali študent ne more v celoti razumeti učiteljeve razlage, še posebej pri težji snovi. Fakultete se izogibajo plačilu stroškov za tolmača. Predvsem gluhi študenti dobijo premalo ur tolmačenja, zaradi česar so prikrajšani za spremljanje predavanj in opravljanje izpitov. Kadar gluha oseba bere z ustnic ali ima med predavanji tolmača, si ne more hkrati delati tudi zapiskov. Skrb vzbujajoče je, da nekatere zasebne šole ne uresničujejo pravice do tolmačev.

Gluhi, ki se šola v zavodu za gluhe, lahko tam pridobi le nižjo stopnjo izobrazbe. Učni programi so tam krajši in lažji od rednih šol. Otroci, ki se šolajo v zavodih za gluhe in naglušne, so zelo slabo pismeni, imajo premalo besednega zaklada, ne berejo knjig, nimajo možnosti sodelovati v bralni znački, imajo premalo znanja, nimajo dovolj podpore in so zato v slabšem položaju kot njihovi vrstniki. V integriranem sistemu šolanja v rednih šolah je težava, da je tolmač prisoten in pomaga učencu v šoli le v omejenem obsegu, torej ne ves čas pouka.

Učenci nimajo možnosti učenja znakovnega jezika, posledično so slabše pismeni in imajo skromen besedni zaklad. Na fakultetni ravni je največja težava s sporazumevanjem in posledična nedostopnost do informacij, saj ni dovolj prilagoditev za gluhe študente.

Dostopnost do informacij za gluhe ni vedno enaka v primerjavi s slišječimi učenci. Problem je hrup v razredu, po hodnikih in v jedilnici. Največji problem za osebe s polževim vsadkom je slušno razumevanje in poslušanje angleških zvočnih posnetkov. Tisti, ki uporabljajo kretnje, imajo velike težave pri razumevanju snovi, če nimajo možnosti uporabe prosojnic ali drugega pisnega gradiva. Tisti, ki nosijo aparate, morajo sedeti v prvi vrsti, da lahko dobro slišijo profesorje. Če je veliko študentov, je včasih težko dobiti prost sedež v predavalnici, ki je blizu profesorju.

Gluhe osebe se počutijo izolirane, osamljene, težko navezujejo stike, kar močno vpliva na njihovo uspešnost v izobraževalnem procesu in v vsakdanjem življenju.

Gluhi starši težje pomagajo gluhim otrokom pri učenju doma. Slišечи starši lažje pomagajo gluhemu otroku ali otroku s polževim vsadkom, saj lahko z njimi, na primer, lažje vadijo govor. Zgolj govorne vaje pri logopedu za gluhe otroke ne zadostujejo.

- **Ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin**

O izgubi sluha in s tem povezanimi težavami je širša družbena skupnost premalo ozaveščena

Izobraževalni sistem gluhih je zdaj drugačen kot nekoč. V preteklosti je bil znakovni jezik prepovedan, danes pa je v veljavi model izobraževanja z omejenim dostopom do tolmača in ob odsotnosti šolskega predmeta SZJ.

Izobraževalni sistem ni dovolj prilagojen gluhim. S tem ko je vedno več otrok prejemale polžev vsadek in so se šolali v rednih šolah, saj so tam dobili več znanja, se je spremenil program Zavoda za gluhe in naglušne. Zdaj se skupaj šolajo otroci z avtističnimi in

duševnimi motnjami in motnjami govora, kar je za gluhe otroke zelo slabo. Gluhi učenci pridobijo več znanja v redni osnovni šoli, saj dosežejo tisti gluhi, ki se šolajo v zavodih, nižji izobrazbeni standard.

Čas koncentracije je pri gluhih učencih krajši, saj težje sledijo razlagi in se hitreje utrudijo. Glavni razlogi za slabšo izobraženost gluhih so njihove slabe komunikacijske veščine, slaba jezikovna podlaga, nezadostno predznanje, okrnjena splošna poučenost, kar omejuje napredovanje v izobraževalnem procesu.

Na ravni države ni primernih izobraževalnih in zaposlitvenih vzvodov za enakovredno obravnavo gluhih. Nekatere izobraževalne institucije ne želijo poravnati stroškov tolmačev SZJ.

- **Vpliv slabše izobraženosti gluhih na njihovo življenje**

Slabša izobrazba, tudi zaradi slabše pismenosti in razumevanja uradnih besedil, negativno vpliva na gluhe. Dobijo napačne informacije (ali jih sploh ne dobijo), kar lahko vodi v napačne življenjske odločitve.

Tudi če imajo gluhi visoko izobrazbo, težje dobijo zaposlitev na svojem področju, saj se jih delodajalci izogibajo. Večinoma delajo na manj zahtevnih in slabše plačanih delovnih mestih, nimajo možnosti za napredovanje, kar vodi v slabši socialni položaj, nizko samozavest, manjšo samostojnost, večje zdravstvene težave, depresijo in izolacijo.

Socialni krog gluhih je omejen na družino, kar vodi v izključenost in socialno izolacijo, posledično pa v psihične težave. Počutijo se neenakopravni in velikokrat so depresivni.

- **Predlogi za izboljšanje izobraženosti gluhih**

Več poudarka bi moralo biti na ozaveščanju širše skupnosti o gluhoti. Pomembno je zgraditi vključujočo družbo, v kateri se podpirajo različne potrebe. Preseči je treba predsodke, da gluhi niso sposobni in da je komunikacija ovira.

Gluhi, naglušni in ljudje s polževim vsadkom bi morali imeti možnosti šolanja v rednih šolah s prilagoditvami glede na potrebe posameznika. V izobraževalnem procesu bi bilo treba zagotoviti prožnost pri zagotavljanju inkluzivnih praks, kot so individualiziran pristop, šolanje čim bližje domu, prilagoditev programov in učnega načrta, učna pomoč.

Pedagoško osebje bi moralo pri podajanju učnih vsebin uporabljati več gestikulacij, mimi-ke, slikovnega materiala, slik in video vsebin. Pri naglušnih in tistih s polževim vsadkom bi morala biti učiteljica ves čas obrnjena tako, da lahko berejo z ustnic. Več gradiva bi bilo treba predstaviti v pisni obliki, omogočiti pisanje zapiskov. Na tem področju bi bilo treba izobraziti učitelje. Gluhim bi morala biti na voljo dodatna pomoč učiteljev ali logopedov surdopedagogov.¹²⁰

120 Logoped surdopedagog je strokovnjak, ki dela z ljudmi z govorno-jezikovnimi motnjami ter gluhi in naglušni ljudmi. Pomaga jim pri premagovanju težav na področju sporazumevanja.

Izobraževalne institucije morajo zagotoviti pogoje za varno jezikovno okolje in enakovredne izobrazbene standarde za gluhe. Gluhe je treba izobraževati v njihovem jeziku, o njihovem jeziku¹²¹ ter v okolju, kjer se lahko v svojem jeziku tudi izražajo. Gluhi naj bi se čimbolj zgodaj začeli učiti SZJ in slovenskega jezika. SZJ bi moral biti predmet poučevanja v šolah, kjer se šolajo gluhi. Na Zavodu za gluhe in naglušne bi bilo smiselno prenoviti šolski sistem ali pa celo usmeriti gluhe učence v redne šole, ki nudijo boljši standard izobraževanja. Za gluhe učence in dijake je pomembno tudi neformalno izobraževanje (npr. tabori), kjer se gluhi otroci lahko dodatno poistovetijo z vrstniki.

Tolmači bi bili lahko vključeni v šolski tim učiteljev, kjer bi bila njihova mnenja upoštevana. Pomembna bi bila zagotovitev tolmača in zapisnikarja¹²² v šoli za toliko časa, kot ju gluhi potrebuje. Zasebne šole naj bodo vključene v sistem vavčerjev za tolmače.¹²³ Javne šole naj ne odklanjajo vavčerjev za tolmače.

Pomembna je primarna družina gluhega otroka, saj naj bi mu privzgojila odnos do izobraževanja. Starši gluhih otrok morajo sodelovati s šolo. Slišišči starši naj se naučijo znakovnega jezika, ki je materni jezik gluhih otrok.

- **Primeri dobrih praks za izboljšanje izobraženosti gluhih**

V severni Evropi je izobrazba gluhih boljša, za enakopravnost je poskrbljeno tudi na področju zaposlovanja gluhih. Dvojezično izobraževanje v praksi izvajajo v Nemčiji, ZDA in na Švedskem. Smiselno bi bilo organizirati okroglo mizo ali posvet predstavnikov zvez, zavodov, društev in gluhih oseb, ki bi predstavile svoje izkušnje.

Kot primer je opis pomoči 15 let stare deklice iz Avstrije, ki ima polžev vsadek. Pomagata ji dve osebni asistentki, ki sta z njo že od začetka šolanja. Asistentki z njo komunicirata v znakovnem jeziku. Običajno so asistenti študenti z univerze, kjer študirajo znakovni jezik.

- **Vpliv epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih**

Epidemija bolezni covid-19 je močno vplivala na izobraževanje gluhih. Gluhim učencem je težko spremljati učni proces prek aplikacije Zoom. Zaradi slabše internetne povezave je tolmač včasih slabše viden. Slaba povezava vodi do slabega prenosa, zato se kakšna kretanja tudi izgubi. Zvok na računalniku je popačen, veliko podatkov se tudi presliši. Tolmači niso bili vedno prisotni pri izobraževalnem procesu na daljavo.

121 Mišljen je SZJ.

122 Naloga zapisnikarja je, da dela pisne zapiske učne snovi med poukom ali predavanjem, saj se gluha oseba, ki sledi pouku ali predavanju s pomočjo tolmača za SZJ, ne more istočasno sporazumevati s tolmačem in si delati zapiskov. Zapiski so pomemben pripomoček za učenje in obnavljanje obravnavane učne snovi.

123 Delo tolmača za znakovni jezik v skladu s 13. členom Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika »plača gluha oseba z vavčerjem, ki ji ga izda center za socialno delo na podlagi odločbe o pravicah po tem zakonu«. Vavčer je plačilno sredstvo za stroške tolmačenja. Tolmač je upravičen tudi do povračila potnih stroškov. Po trenutno veljavnem zakonu ta pravica ni omejena na določeno pravno obliko izobraževalnega zavoda.

Težava se je kazala tudi pri pomoči učencem, ki imajo gluhe starše. Ti večinoma nimajo zadostne izobrazbe, zato niso mogli nuditi dovoljšne pomoči otrokom pri šolanju na daljavo.

Maske predstavljajo veliko težavo za sporazumevanje. Kadar masko nosijo učitelji ali profesorji, to gluhim onemogoča poslušanje in branje z ustnic.

Te težave z izobraževanjem na daljavo lahko pahnejo gluhega otroka v duševno stisko, sledijo slabe ocene in nekakovostni pogoji odraščanja. Zaradi omejitev, ki jih ima izobraževanje na daljavo za gluhe učence, je lahko izobraževalni proces slabši tudi za 80 odstotkov.

Pozitivno je, da se lahko predavanja na daljavo snemajo. Kot primer dobre prakse je poudarjeno, da so bile v Avstriji šole za otroke od 1. do 4. razreda po novem letu odprte za tiste otroke, katerih starši niso mogli biti doma, in za otroke s posebnimi potrebami. Tako so lahko gluhi otroci obiskovali pouk, kjer so imeli na voljo vso pomoč pri učenju.

4.3.3 Povzetki odgovorov stroke

Na Zagovornikovo poizvedbo so se z odgovori odzvali: Center za sluh in govor Maribor; Društvo gluhoslepih Slovenije DLAN; Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, SURDO sekcija – za področje usposabljanja gluhih in naglušnih oseb; Društvo učiteljev gluhih Slovenije; Inštitut RS za socialno varstvo; Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami; Svet za slovenski znakovni jezik; Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta; Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo; Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta; Zavod RS za šolstvo; Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana; Zavod za študije gluhih, izobraževanje, tolmačenje in coaching Lingua Signans in Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik.

V nadaljevanju so povzeti njihovi odgovori na vprašanja iz Zagovornikove poizvedbe.

- **Ključne težave gluhih na področju izobraževanja**

Ključne težave so nepoznavanje, nerazumevanje in nesprejemanje različnosti, potreb in želja skupnosti gluhih, tako družbe kot stroke. To se kaže tudi pri načrtovanju in izvajanju procesa izobraževanja gluhih, učni programi in metode dela, na primer, niso prilagojeni gluhim, saj o tem odločajo slišišči, ki nimajo lastne izkušnje, znanja in informacij o zgodovini in kulturi gluhih, niti ne sledijo smernicam najboljših primerov v drugih državah. Na širše družbeno nerazumevanje potreb gluhih nakazuje tudi nepoznavanje dejstva, da je za mnoge gluhe materni jezik slovenski znakovni jezik in ne slovenščina.

Glede učenja gluhih umanjka razumevanje, da se jezik pri gluhih razvija drugače kot pri slišiščih, s čimer je povezan tudi drugačen razvoj mišljenja in učenja. Precej gluhih ima težave z razvojem govora, usvajanjem govornega in pisnega slovenskega jezika in z izražanjem misli zaradi omejenega oziroma drugačnega sprejemanja jezikovnih informacij. Ključna težava gluhih pri izobraževanjih na vseh ravneh je dostopnost do izobraževanja v lastnem jeziku – SZJ. Gluhi otroci na ravni vrtca, osnovne ali srednje šole nimajo predmeta SZJ, tako kot imajo slišišči otroci predmet slovenščine kot materinščine.

Če gluhi ne uporabljajo SZJ, ampak samo oralno komunikacijo, je lahko njihova govornjena in pisna komunikacija pomanjkljiva. Če uporabljajo SZJ kot njihov prvi jezik, je zanje govorjena in pisana slovenščina drugi jezik (kot prvi tuji jezik). V praksi to pomeni, da morajo tako v vsakdanjem življenju kot tudi v okviru študija neprestano »preklapljati« med dvema jezikoma. Zaradi slovničnih in drugih razlik med jezikoma je lahko njihova slovenščina prav tako pomanjkljiva. Največja težava je jezikovna kompetenca gluhih ob vstopu v šolski sistem, jezikovni razkorak z vrstniki se nato v času izobraževanja še pogloblja.

Zaradi neznanja ali nepoznavanja govornjenega jezika ne morejo biti enako uspešni v šolskem sistemu kot slišišči vrstniki. Velik je lahko tudi jezikovni zaostanek nekaterih gluhih otrok s polževim vsadkom, če se v prvih letih življenja niso učili SZJ, s čimer so zamudili ključna leta za gradnjo jezika.

Nezadostno vzpostavljen sistem pomoči in prilagajanja (predvsem) gluhim dijakom in študentom v izobraževalnem procesu se kaže tako, da se gluhi srečujejo s številnimi težavami zaradi slabe komunikacije. Funkcionalna pismenost te skupine je slaba. Gluhi pogosto ostanejo nepoučeni, slabo informirani in se vpišejo na dve- ali triletno poklicne programe.

Zmanjšana je zmožnost sledenja predavanjem, otežena je neposredna komunikacija s pedagoškimi in strokovnimi delavci. Med ključnimi težavami je tudi odsotnost ali ne dovolj uporabljene prilagojene oblike predavanj in druge načine predavanja znanja in študijskih vsebin (npr. posnetki so pogosto brez podnapisov ali tolmačenja).

Zaznati je pomanjkanje prilagojenega učnega gradiva, literature o gluhih in znakovnega jezika. Primanjkuje učnih gradiv, ki bi bila dostopna v SZJ ali prilagojena za gluhe. Med ljudmi z invalidnostmi je gluhih (in naglušnih) študentov najmanj, prav tako so ti v slabšem položaju, pri študiju pa imajo premalo strokovne podpore.

V rednih šolah ni vedno zagotovljenega tolmača, kar v praksi pomeni, da učenci in dijaki niso deležni tolmačenja za ves čas (učnih ur) pedagoškega procesa. Zaradi nezadostnega števila tolmačev, za katere lahko učenci in dijaki uveljavljajo vavčerje, torej pravico do brezplačnega tolmačenja, so ti posledično primorani sami plačati za tolmačenje po tržni ceni.

Gluhi učenci in dijaki med razlago samo enkrat spremljajo tolmača, nato se morajo s pomočjo pisnega oziroma učnega gradiva znajti sami, slišišči pa lahko najdejo podporo na številne druge načine. Pri tolmačenju je pogosto problem hitrost predavanj, pa tudi pomanjkanje visoko kvalificiranih tolmačev. Zaradi spremljanja tolmača ali učitelja gluhi ne morejo sproti delati zapiskov, zato obstaja potreba po zapisnikarju.

Modeli šole s programi, ki vključujejo združevanje otrok z govorno-jezikovnimi motnjami, avtističnimi motnjami in gluhih ter naglušnih otrok, ne zagotavljajo dovolj spodbudnega okolja za gluhe in naglušne otroke. Združevanje otrok z različnimi posebnimi potrebami ne spodbuja učenja, samozavesti in pozitivne samopodobe gluhih tudi zato, ker prejemajo neugodna sporočila iz šolskega okolja.

V primeru, da se gluhi šolajo v SZJ, lahko dosežejo največ srednjo stopnjo poklicnega izobraževanja, kjer imajo na izbiro le nekaj programov.

Program inkluzije gluhih otrok v redne šole ne dosega vseh ciljev, ki naj bi jih dosegli gluhi otroci. Ni pravih programov, ki bi omogočili večjo učinkovitost in bi zajeli vse gluhe otroke. Gluhi učenci in dijaki v rednih šolah v integraciji so osamljeni, z vrstniki nimajo istih izkušenj, ne identificirajo se niti z gluhiimi vrstniki.

Socialni prostor v šolskih institucijah ni prilagojen gluhim, njihovi kulturi in uporabnikom SZJ. Nekoč so bili šolski prostori v šolah za gluhe bistveno bogatejši s kulturo gluhih in povsod so lahko videli in spremljali znakovni jezik, danes gluhi otroci ne poznajo več kulture gluhih, ne znakovnega jezika, njihova identiteta je pogosto neopredeljena ali je identiteta slišne osebe, pogosto so nejasno opredeljeni, frustrirani.

Težava je tudi pomanjkanje finančne podpore ali spodbud za gluhe otroke iz gluhih družin, ki so zaradi položaja staršev pogosto ekonomsko šibkejše.

Učne navade gluhih otrok so šibkejše, nimajo podpore doma ali v popoldanskih urah. Zaradi komunikacijskih ovir ali dodatnih stroškov nimajo dovolj priložnosti za vključevanje v različne oblike neformalnega izobraževanja, ki so na voljo njihovim vrstnikom.

Študijski program logopedije in študijski program inkluzije ne zagotavljata dovolj znanja za delo z gluhiimi otroki. Na univerzitetni ravni nimamo študija SZJ za tolmače. Gluhi so edina jezikovna skupina v Sloveniji brez možnosti študija lastnega jezika (SZJ) in študijskega programa o zgodovini in kulturi gluhih.

- **Ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin**

Današnje težave so posledica dolgoletne diskriminacije, ki se je odvijala po Evropi in svetu. Leta 1880 so na konferenci učiteljev gluhih v Milanu sprejeli sklep, ki je prepovedal rabo znakovnega jezika v šolstvu in iz šol odpustil gluhe učitelje. Tudi zaradi priporočil stroke je bil v preteklosti znakovni jezik v našem prostoru prepovedan v procesu izobraževanja gluhih. Tak model izobraževanja gluhih je prispeval k velikim socialnim stiskam, slabšemu socioekonomskemu stanju ter slabšim zaposlitvenim priložnostim gluhih. Zaradi slabše izobraženosti niso konkurenčni na trgu dela, zasedajo slabša delovna mesta, kjer tudi nimajo priložnosti za napredovanje.

V Sloveniji smo se šele leta 2002 s sprejetjem Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika vrnili na začetek dela z znakovnim jezikom. V skoraj 20. letih od sprejetja zakona so se stvari le malo spremenile, razen tega, da se SZJ priznava kot jezik gluhih in da se uporablja v šolskem prostoru. Šele s šolskim letom 2019/2020 je SZJ prvič vstopil v šolski program kot obvezni izbirni predmet.

Na podlagi nacionalne zakonodaje gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, prejme možnost za brezplačno tolmačenje SZJ, in sicer v obliki vavčerjev za največ 100 ur na leto. Pravica do tolmača SZJ na izobraževalnem področju se prizna na podlagi izvedenskega mnenja komisije po trenutno veljavni zakonodaji, ki dodatno strokovno pomoč za otroke s posebnimi potrebami omejuje na največ pet ur tedensko, od katerih mora biti ena ura svetovalna storitev. To ne zadostuje za vse potrebe gluhih otrok v izobraževanju.

Sliščeči starši gluhih otrok se iz različnih razlogov odločajo za oralizem,¹²⁴ tako so ti otroci brez znanja znakovnega jezika. Gluhi starši gluhih otrok pa uporabljajo znakovni jezik, kar pomeni, da se ga ti otroci spontano in neformalno učijo celo otroštvo.

Zaradi pomanjkanja finančne podpore in štipendij, ki niso prilagojene posebnostim gluhih študentov, je posledično tudi majhno število študentov in doktorandov.

- **Predlogi za izboljšanje izobraženosti gluhih na ravni zakonodaje, politik ter prakse**

Pri oblikovanju rešitev za izboljšanje izobraženosti gluhih je treba prisluhni tako gluhim in naglušnim samim kot tudi institucijam, ki delujejo na področju skrbi, varstva, izobraževanja in raziskovanja njihovega položaja.

Nekateri vidijo vključitev SZJ v Ustavo kot ključno tudi na področju izboljšanja izobraženosti gluhih. Predlagajo prenos pozitivne prakse švedske zakonodaje za pridobitev statusa gluhih kot jezikovne kulturne manjšine v slovensko zakonodajo.

Potrebna bi bila sprememba Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči, ki bi opredelil pravico do tolmača v obsegu, kot ga določen učenec ali dijak potrebuje, pri čemer bi bilo jasno, da se tega ne sme enačiti z dodatno strokovno pomočjo. Tolmač SJZ je namreč licenciran strokovnjak, ki uresničuje pravico do rabe svojega jezika, kar je ustavna kategorija.

Izobraženost gluhih bi se izboljšala z doslednim izvajanjem že obstoječih zakonodajnih rešitev. Potrebna je sprememba postopka pridobitve odločbe za uporabo SZJ, da bi vsak novorojeni gluhi otrok samodejno pridobil pravico do pomoči in takojšnje strokovne podpore. Enako določilo bi moralo veljati tudi za vse otroke in mladostnike, ki izgubijo sluh kasneje.

Sistemske bi bilo treba omogočiti, da gluhi skozi proces vzgoje in izobraževanja čim prej usvojijo jezik, da ga lahko uporabljajo, ne glede na to, ali je to SZJ ali slovenski jezik. Gluhe bi bilo treba izobraževati v njihovem jeziku, o njihovem jeziku ter v socialnem in pedagoškem okolju, kjer se lahko izražajo v svojem jeziku. Zagotavljati je treba pogoje za omogočanje doseganja čim višje ravni znanja slovenščine.

Na ravni osnovnošolskega izobraževanja bi morali biti uvedeni takšni programi, ki bi omogočali vključitev vseh gluhih otrok v eno šolo, tudi tistih otrok, ki bi se kasneje odločili za šolanje v rednih šolah v smislu integracije. Tako bi bili deležni večje medsebojne spodbude, tekmovalnosti in s tem tudi ambicij. V specializirane osnovne in srednje šole bi bilo smiselno uvesti tuj znakovni jezik (npr. nemški znakovni jezik) kot poseben predmet.

Na ravni visokošolskega izobraževanja bi bilo treba uvesti univerzitetni študij za SZJ in študije gluhih z gluhi raziskovalci. Zagotoviti bi bilo treba sredstva za raziskave, ki bi jih opravljali gluhi raziskovalci, doktorandi in gostujoči profesorji. Treba bi bilo uvesti samostojen študijski program surdopedagogike, v okviru katerega bi morali vsi študentje ob koncu študija obvladati SZJ na ravni, ki bi jim omogočala aktivno komunikacijo z gluhi.

¹²⁴ Oralizem pomeni sistem poučevanja gluhih ljudi o komunikaciji z uporabo govora in branja z ustnic namesto z znakovnim jezikom.

Smiselno bi bilo izboljšati jezikovne kompetence na področju znakovnih jezikov za učitelje gluhih in tolmače. Smiselno bi bil prenos pozitivne prakse izobraževanja iz Skandinavije, zlasti iz Norveške in Švedske.

Podpreti bi bilo treba izdajo literature, učbenikov za SZJ, literature o zgodovini gluhih, kulturo gluhih in prevode tuje literature o izobraževanju gluhih. Zagotoviti bi bilo treba sredstva za štipendije za gluhe študente. Gluhim bi bilo treba omogočiti izbor več njim prilagojenih izobraževalnih programov (tako na srednješolski kot univerzitetni ravni). Zagotoviti bi bilo treba več tolmačev in zapisovalcev za pomoč gluhim na fakultetah.

Smiselno bi bilo zagotoviti dodatna sredstva in spodbude za starše gluhih otrok, da pridobijo jezikovne kompetence za znakovni jezik.

Dosledno bi se morali uresničevati individualizirani programi za otroke v šoli, ki so v zdajšnji praksi pogosto zgolj administrativni zapis. Idealno bi bilo, če bi učitelji obvladali SZJ, sicer bi bilo treba zagotoviti tolmača za SZJ, ki bi bil za učenca oziroma študenta dosegljiv za vse potrebne ure pouka oziroma predavanja. Gluhim je treba zagotoviti varno šolsko okolje, kjer se uporablja znakovni jezik kot prvi in uradni jezik, tako med učenci kot med zaposlenimi. Šolski prostor bi bilo treba opremiti z vsemi tehničnimi pripomočki in svetlobnimi opozorili, kjer bi bilo že ob vstopu v prostor jasno, da se tam šolajo gluhi.

Treba je prilagoditi literaturo, v splošne učbenike za vse osnovnošolce in srednješolce vnesti še dodatne vsebine glede skupnosti gluhih v Sloveniji, njihovo zgodovino, tako bodo lahko sliščeči in gluhi dobili jasna sporočila.

Gluhim študentom bi zelo koristilo vnaprej pripravljeno gradivo ali zapiski učiteljev ali profesorjev, saj težko sledijo sprotnim predavanjem. Študentom bi morala biti omogočena uporaba indukcijske zanke, ki bi si jo lahko študenti izposodili. Predavatelj bi se moral med predavanjem obračati neposredno proti študentu z motnjami sluha. S tem bi lahko bistveno izboljšal možnost sledenja predavanjem in vključevanja v razpravo. Gluhim študentom bi morala biti na voljo pomoč tutorjev študentov, profesorjev in asistentov za morebitne dodatne razlage ali konzultacije.

- **Posredovane pobude za izboljšanje izobrazbene strukture gluhih**

V nadaljevanju so povzeti odgovori tistih institucij, ki so v poizvedbi odgovorile na Zagovornikovo vprašanje, katere pobude so posredovale za izboljšanje izobrazbene strukture gluhih.

V Centru za sluh in govor Maribor izvajajo Projekt SEM – Socialna vključenost, Enakopravnost in Možnost za vse, v okviru katerega razvijajo model dolgoročnega (od osnovne šole naprej) in v dejanske potrebe usmerjenega programa usposabljanja mladih s posebnimi potrebami z namenom, da se jih čim bolj opolnomoči in pripravi na vstop na trg dela.

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo, je 11. novembra 2020 organizirala posvet o možnostih študija SZJ z namenom, da bi kar najbolj smiselno vključili SZJ v nabor jezikov na magistrskem študiju tolmačenja in s tem upoštevali dejanske potrebe skupnosti gluhih in da bi se povezali s ključnimi odločevalci v vladnem sektorju in deležniki na področju zagotavljanja tolmačenja v SZJ kot človekove pravice.

V srednji šoli Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana zadnjih pet let izvajajo štiri nove programe z enakovrednim izobraževalnim standardom, ki so prilagojeni za gluhe in naglušne otroke. S tem so razširili možnosti srednjega poklicnega izobraževanja gluhih. Potekajo tudi dejavnosti ESS projekta Spodbujanje socialne vključenosti otrok s posebnimi potrebami v lokalno okolje.

Iz Združenja tolmačev za slovenski znakovni jezik so med drugim pristojne na MIZŠ že opozorili na neskladnosti med Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami in Pravilnikom o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami. Zakon določa, da se gluhim in naglušnim, ki se sporazumevajo v slovenskem znakovnem jeziku, na podlagi zahteve v odločbi o usmeritvi prizna tudi pravica do tolmača SZJ. Pravilnik pa določa, da se integriranim gluhim in naglušnim otrokom, ki so vključeni v integrirano izobraževanje, prizna pravica do tolmača, vendar v okviru dodatne strokovne pomoči, ki ne sme presegati več kot pet ur tedensko, od katerih mora biti vsaj ena ura svetovalnih storitev. To v praksi pomeni, da učenci in dijaki niso deležni tolmačenja za celotni čas pedagoškega procesa.

MIZŠ je delno upoštevalo njihovo pobudo in v okviru eksperimentalnega projekta v šolskem letu 2014/ 2015 štirim gluhim učencem rednih osnovnih šol omogočilo obiskovanje pouka s tolmačem znakovnega jezika, v obsegu 4,5 pedagoške ure tedensko za posameznega otroka. Učinki uspeha so bili ocenjeni kot odlični, saj so otroci dosegali boljši učni uspeh in bili bolje socializirani v razredu.

- **Izvedene zakonodajne spremembe, ukrepi ali aktivnosti za zvišanje izobrazbene strukture gluhih**

V nadaljevanju so povzeti odgovori tistih institucij, ki so odgovorile na to vprašanje v Zagovornikovi poizvedbi.

Od leta 2016 deluje delovna skupina za pripravo predloga o umestitvi SZJ v prilagojene programe in v programe s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo v vrtcu, osnovni in srednji šoli.¹²⁵ V tej je aktivno sodeloval tudi Center za sluh in govor Maribor, in sicer pri nastajanju elaborata »Koncept umestitve slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor«.¹²⁶

¹²⁵ Delovna skupina za pripravo predloga o umestitvi SZJ v prilagojene programe in v programe s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo v vrtcu, osnovni in srednji šoli je bila ustanovljena na pobudo Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport ter ZDGNS v okviru Zavoda RS za šolstvo.

¹²⁶ Zavod RS za šolstvo (2019) Koncept umestitve slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor - Elaborat. Dostopno na: <https://www.zrss.si/pdf/slovenski-znakovni-jezik.pdf>.

V Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana so razširili izbor srednješolskih izobraževalnih programov, zaposlili večje število tolmačev, uvedli možnost tolmačenja tudi v rednih šolah in pomagali sooblikovati vsebine obveznega izbirnega predmeta SZJ v osnovnih šolah.

MIZŠ je 18. decembra 2020 imenovalo Delovno skupino za pripravo predloga umestitve SZJ v sistem predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja, katere članica je tudi direktorica Združenja tolmačev za slovenski znakovni jezik.

Ob prenovi prostorov Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani so vse predavalnice opremili z indukcijsko zanko, ki omogoča, da se lahko gluhe osebe priključijo in spremljajo predavanja. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani imajo razvejan študentski tutor-ski sistem. Gre za pomoč študentom s posebnimi potrebami, tudi gluhim študentom v smislu dostopa do informacij, pomoči pri pisanju zapiskov, usklajevanju s profesorji glede opravljanja izpitov, podpore in svetovanja. Vodstvo fakultete se trudi tudi za izboljšanje pogojev v smislu odpravljanja fizičnih ovir in omogočanja prilagoditve študijskega procesa in preverjanja znanja.

V spletni učilnici Zavoda RS za šolstvo imajo za strokovne delavce primere dobrih praks za delo z otroki s posebnimi potrebami. Izdali so delovni učbenik (1. in 2. del) za sistematično usvajanje SZJ in slovenskega jezika, obsega tudi priročnik za učitelje, v pripravi je 3. del. Leta 2019 so izdali Elaborat za umestitev SZJ v slovenski šolski prostor. Istega leta so pripravili tudi učni načrt za obvezni izbirni predmet SZJ, ki ga izvajata dve redni osnovni šoli (v šolskem letu 2020/2021 ga obiskuje 26 slišočih učencev) in dva zavoda za gluhe in naglušne v Ljubljani in Mariboru (v šolskem letu 2020/2021 ga obiskuje 13 učencev).

• **Primeri zakonskih rešitev in dobrih praks za izboljšanje izobraženosti gluhih**

Primeri iz drugih držav kažejo, da je možno omogočiti tudi sprotno zapisovanje predavanj v razredu, kar bi bilo najbolj primerno za srednješolsko in visokošolsko izobraževanje. Kot dobro prakso navajajo indukcijsko zanko, tutorje za študente s posebnimi potrebami, vključevanje študentov s posebnimi potrebami v študijski proces kot aktivne predstavnike »strokovnjakov iz svojega življenjskega sveta«, ki lahko veliko povedo o svojem položaju in izkušnjah v njem.

Kot primere dobre prakse izobraževalnih institucij iz drugih držav, ki izvajajo programe za gluhe, navajajo:

- Ameriško univerzo Gallaudet University, kjer študij poteka v ameriškem znakovnem jeziku s pomočjo zapisovalcev in tolmačev.
- Angleško šolo Frank Barnes v Londonu, ki izvaja izobraževanje za gluhe otroke od vrtca do 12. leta starosti. Velik poudarek je na znakovnem jeziku in pomoči strokovnih delavcev na domu. Celotna šola uporablja kot uradni jezik znakovni jezik, ki ga obvladajo vsi zaposleni, ne glede na to, ali so gluhi ali slišči.
- Šola za gluhe Orebro na Švedskem.
- Angleško organizacijo za izobraževanje odraslih City Lit iz Londona, ki nudi neformalno izobraževanje gluhih mladih ali gluhih odraslih oseb in migrantov, s poudarkom na tem, da so vsi tečajji dostopni in brezplačni za gluhe.

Primeri dobrih praks iz drugih držav so navedeni v publikaciji Evropske zveze gluhih o uresničevanju Konvencije o pravicah invalidov na področju izobraževanja.¹²⁷

- **Vpliv epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih**

Epidemija je močno otežila izobraževanje gluhih na vseh ravneh izobraževanja. Študij na daljavo, predvsem z uporabo spletnih komunikacijskih aplikacij (npr. Zoom, Microsoft Teams), predstavlja oteževalno okoliščino. Zato, da bi bile aplikacije prilagojene potrebam gluhih, bi morale biti omogočeno snemanje, sprotno podnaslavljanje, boljše slika tolmača ter učitelja in boljše slika ob delitvah pisnih gradiv na zaslonu. Težava so izguba očesnega stika med učiteljem oziroma tolmačem in učencem, prekinitve komunikacije in slabša slišnost ter posledično težave pri razumevanju. Opozarjajo tudi, da ne morejo hkrati uporabljati slušnega aparata in slušalk, zato med predavanji na daljavo ves čas gledajo na zaslon in skušajo brati z ustnic.

Poučevanje gluhih na daljavo zahteva tudi specifične metode poučevanja, ki pa jih vsi pedagoški delavci ne razumejo, na primer: prehitro prehajanje med učnimi gradivi, govorjenje med delitvijo zaslona, skakanje od ene teme k drugi temi, brezpredmetni komentarji. Težavo predstavlja tudi predolgo sedenje pred zaslonom, saj koncentracija upada, tudi zato, ker se učenci ne morejo orientirati po svojem zvezku ali ne vidijo vseh navodil.

Tudi izkušnje tolmačic pri tolmačenju učenja na daljavo niso optimalne, prek računalnika je bilo predvsem težko usmeriti pozornost učencev na tolmača kakor tudi na primer pogled na določeno stran v učbeniku.

Učna motivacija gluhih učencev je nizka, delovne navade so slabše. Težavo predstavlja nedostopnost do knjižnih gradiv v knjižnicah in do določenih učnih videovsebin, ki nimajo podnapisov ali niso v znakovnem jeziku. Navajajo recimo težavo s prepočasnimi odzivi, zaradi česar jim slišiči včasih prevzamejo besedo in se tako težje vključujejo v razpravo.

Maske v razredu preprečujejo gluhim branje z ustnic ter tistim z vsaj malo ostanka sluha, dobro razumevanje. Težava se da olajšati z uporabo vizirja in ob upoštevanju zadostne medsebojne razdalje.

Kot pozitivna se kaže komunikacija profesorjev s študenti po e-sporočilih in pisnih dokumentih, kar ob predpostavki, da je z gluhim ali naglušnim študentom že vzpostavljen ustrezen študijski delovni odnos, lahko predstavlja primerno študijsko okolje za gluhe in naglušne študente.

127 Dostopno na: https://www.eud.eu/files/2615/6213/9186/EUD_UNCRPD_IV.pdf.

5 KLJUČNA OPAŽANJA IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA

5.1 Ključna opažanja na podlagi Zagovornikove poizvedbe

V nadaljevanju sledi sinteza ključnih opažanj, ki izhajajo iz odgovorov vseh deležnikov, ki so se odzvali na Zagovornikovo poizvedbo. Pričujoče podpoglavje predstavlja skupni imenovalec opozoril, stališč in ocen, ki so jih izrazili deležniki s področja državne uprave (pristojna ministrstva), civilne družbe oziroma skupnosti gluhih in neodvisne stroke, ki se ukvarja z vprašanji položaja gluhih v okviru vzgoje in izobraževanja. Ključna opažanja so oblikovana po vsebinskih sklopih, ki so jih zajela vprašanja v Zagovornikovi poizvedbi.

Ključne težave gluhih na področju izobraževanja

- Ključne težave so nepoznavanje, nerazumevanje in nesprejemanje različnosti oziroma gluhot, potreb in želja gluhih, tako v strokovni kot splošni javnosti. Na to nakazuje tudi nezadostno razumevanje dejstva, da je za mnoge gluhe materni jezik slovenski znakovni jezik in ne slovenščina.
- Ključni izziv, s katerimi se soočajo gluhi pri izobraževanjih na vseh ravneh, je dostopnost do izobraževanja v lastnem jeziku – slovenskem znakovnem jeziku.
- Učitelji pogosto ne razumejo gluhot in neustrezno ali v premajhni meri prilagajajo učni proces gluhim učencem, dijakom in študentom. Zaznati je pomanjkanje prilagojenega učnega gradiva in literature o gluhih.
- Veliko težavo predstavljata tako omejen dostop do tolmačev kot njihovo splošno pomanjkanje. Brez tolmača gluhi učenec, dijak ali študent ne more v celoti razumeti učiteljeve razlage, še posebej pri težji snovi.
- Gluhi, ki se šolajo v zavodu za gluhe, lahko tam pridobijo le nižjo stopnjo izobrazbe. Učni programi v teh zavodih namreč zagotavljajo nižjo raven znanja glede na redne šole.
- Gluhi imajo pogosto slabši dostop do informacij v primerjavi s slišječimi učenci, dijaki in študenti. Gluhi se v procesu vzgoje in izobraževanja velikokrat počutijo izolirane, osamljene, težko navezujejo stike, kar pomembno vpliva na njihovo uspešnost v izobraževalnem procesu in na splošno vključenost v družbeno življenje.

Ključni razlogi, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin

- Težave glede izobraževanja gluhih, kot jih zaznavamo danes, so posledica dolgoletne diskriminacije gluhih, ki se je odvijala po Evropi in svetu. Tudi zaradi priporočil stroke je bila v preteklosti uporaba znakovnega jezika v našem prostoru v izobraževanju gluhih prepovedana.
- Izobraževalni sistem ni dovolj prilagojen gluhim. Gluhi učenci pridobijo več znanja, če se šolajo v rednih šolah, saj dosežejo tisti gluhi, ki se šolajo v zavodih za gluhe in naglušne, nižji izobrazbeni standard zaradi sistemske ureditve teh zavodov.
- Trenutno veljavna zakonodaja omejuje dostop do dodatne strokovne pomoči otrokom s posebnimi potrebami na največ pet ur tedensko. To ne zadostuje za vse potrebe gluhih otrok in mladostnikov na vseh ravneh izobraževanja.
- Tudi zaradi nezadostne finančne podpore in štipendij, ki niso prilagojene potrebam gluhih študentov, se gluhi težje odločajo za višji- ali visokošolski študij.

Predlogi za izboljšanje izobraženosti gluhih na ravni zakonodaje, politik ter prakse

- Pri oblikovanju rešitev za izboljšanje izobraženosti gluhih je treba prisluhniti tako gluhim kot tudi institucijam in organizacijam, ki delujejo na področju skrbi, varstva, izobraževanja in raziskovanja njihovega položaja.
- Več poudarka je treba nameniti osveščanju širše družbe o gluhoti. Zavestno in načrtovano je treba graditi vključujočo družbo, v kateri se podpira potrebe gluhih ljudi.
- Sistemsko bi bilo treba omogočiti, da gluhi skozi proces vzgoje in izobraževanja čim prej usvojijo jezik ter da sami izberejo, ali bodo uporabljali slovenski znakovni jezik ali slovenski jezik.
- V izobraževalnem procesu gluhih bi bilo smiselno zagotoviti prožnost pri zagotavljanju vključujočih praks, kot so individualiziran pristop, prilagoditev programov in učnega načrta, ustrezna in prilagojena učna pomoč.
- Potrebna je sprememba podzakonskega akta, ki bi opredelil pravico do tolmača v obsegu, kot ga določen učenec ali dijak potrebuje.
- Izobraževalne institucije morajo zagotavljati pogoje za varno jezikovno okolje in enakovredne izobrazbene standarde za gluhe. Več učnih gradiv bi bilo treba pripraviti v pisni obliki ter omogočiti pisanje zapiskov drugih oseb za potrebe šolajočih gluhih.
- Izboljšati je treba jezikovne kompetence na področju znakovnih jezikov za učitelje gluhih in tolmače.
- Zagotoviti je treba sredstva za štipendije, namenjene posebej gluhim študentom.
- Zagotoviti je treba dodatne ukrepe in sredstva za spodbujanje staršev gluhih otrok k pridobivanju in krepitvi jezikovnih kompetenc za znakovni jezik.

Vpliv epidemije bolezni covid-19 na izobraževanje gluhih

- Epidemija je močno otežila izobraževanje gluhih na vseh ravneh izobraževanja. Študij na daljavo, predvsem z uporabo spletnih komunikacijskih aplikacij, predstavlja zanje oteževalno okoliščino.
- Težave je zaznati tudi pri pomoči gluhim učencem, ki imajo gluhe starše. Ti pogosto nimajo zadostne izobrazbe, da bi lahko nudili ustrezno pomoč otrokom pri šolanju na daljavo.
- Poučevanje gluhih na daljavo zahteva tudi specifične oziroma prilagojene metode poučevanja, ki jih vsi pedagoški delavci ne uporabljajo.
- Maske predstavljajo veliko oviro sporazumevanju. Kadar učitelji ali profesorji nosijo masko, to gluhim onemogoča poslušanje in branje z ustnic.
- Težave z izobraževanjem na daljavo lahko pahnejo gluhega otroka v duševno stisko, sledijo slabe ocene in nekakovostni pogoji odraščanja.
- Pozitivno je, da se lahko predavanja na daljavo snemajo. Kot pozitivna se kaže praksa, ko so profesorji z gluхими študenti komunicirali po elektronskih sporočilih in pisnih dokumentih.

5.2 Priporočila Zagovornika

Zagovornik načela enakosti za zagotavljanje enakih možnosti gluhih na področju izobraževanja priporoča:

Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, da v sodelovanju s skupnostjo gluhih, stroko in raziskovalci:

- pripravi ciljne ozaveščevalne dejavnosti o pomembnosti zgodnjega učenja slovenskega jezika in slovenskega znakovnega jezika, tudi za tiste gluhe otroke, ki bodo morda kasneje primarno uporabljali slovenski jezik, ter poskrbi, da bodo te informacije nepristranske in dostopne vsem staršem gluhih otrok, vključno z dojenčki (s čimer jim bo zagotovljena obveščena izbira o načinih vzgoje in izobraževanja svojih otrok);
- zagotovi vsem gluhim udeležanje pravice učiti se slovenski znakovni jezik, predvsem tistim v zgodnjem otroštvu;
- omogoči staršem gluhih dojenčkov, sorojencem gluhih otrok in pedagoškemu osebju, ki dela z gluhihimi učenci in dijaki, brezplačno učenje slovenskega znakovnega jezika;
- podpre vključujoče izobraževanje gluhih učencev in dijakov v rednih osnovnih ali srednjih šolah tako, da se sistemsko zagotovi dostopnost, izvajanje individualnih načrtov in po potrebi razumnih prilagoditev za vsakega posameznega gluhega učenca ali dijaka, da bodo ti lahko polno izkoristili svoje potenciale pri doseganju najvišje dosegljive ravni izobrazbe;
- prilagodi 8. člen Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami tako, da bo ta opredelil pravico do tolmača slovenskega znakovnega jezika v obsegu, kot ga določen učenec ali dijak potrebuje za čas trajanja pedagoškega procesa, pri čemer se te pravice ne bi enačilo z ukrepom dodatne strokovne pomoči;
- vpelje sodelovanje učiteljev oziroma tolmačev slovenskega znakovnega jezika v pedagoških timih na osnovnih in srednjih šolah, na katerih se šolajo gluhi učenci in dijaki;
- zagotovi usposabljanje vseh učiteljev gluhih učencev in dijakov o njihovih potrebah in pravicah ter jim omogoči trajno pridobivanje in nadgrajevanje kompetenc na področju slovenskega znakovnega jezika;
- zagotovi zadostno število ustrezno certificiranih učiteljev oziroma tolmačev slovenskega znakovnega jezika v vseh javnih in zasebnih predšolskih, šolskih, srednješolskih, višješolskih in visokošolskih programih in jim omogoči trajno nadgrajevanje kompetenc na področju slovenskega znakovnega jezika;
- dodatno finančno podpre projekte vključevanja gluhih otrok in mladih v obšolske in druge neformalne prostočasne aktivnosti, posebne projekte za gluhe otroke in mlade ter aktivnosti, ki jih organizirajo gluhi otroci in mladi;

- uvede sistemske zagotovitve dostopnosti učne snovi, npr. z zagotovitvijo zapiskov učnih vsebin za gluhe učence, dijake in študente;
- podpre izdajo učbenikov za slovenski znakovni jezik, prilagodi literaturo za gluhe, v osnovnošolske in srednješolske učbenike pa umesti vsebine o gluhih;
- zagotovi namensko finančno podporo višješolskim in visokošolskim zavodom, da bodo lahko zagotovili tolmače slovenskega znakovnega jezika za gluhe študente za ves čas trajanja pedagoškega procesa;
- sprejme pravilnik za izvajanje 69.a člena Zakona o visokem šolstvu, da bodo lahko gluhi študentje enotno in učinkovito uživali zakonske pravice do ugodnejše obravnave v izbirnem postopku v primeru omejitve vpisa na študijsko smer ter do prilagoditve izvajanja študijskih programov in dodatne strokovne pomoči pri študiju;
- spodbudi razpravo o uvedbi univerzitetnih študij slovenskega znakovnega jezika in študije gluhih, vključno z razvojem kompetenc in vključevanjem gluhih profesorjev in raziskovalcev, ter razvoju surdopedagogike;
- poskrbi za izboljšanje možnosti izobraževanja odraslih gluhih;
- vpelje načine za izboljšanje vključevanja rabe slovenskega znakovnega jezika v visokem šolstvu po zgledu iz dokumenta Koncept umestitve slovenskega znakovnega jezika v slovenski šolski prostor – Elaborat.

Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, da v sodelovanju s skupnostjo gluhih, stroko in raziskovalci:

- sprejme pravilnik za izvajanje 8. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov, s katerim se določi minimalni standard dostopnosti dobrin in storitev, vključno s tistimi s področja vzgoje in izobraževanja;
- uvede posebne, namenske štipendije za študente z invalidnostmi (oziroma posebnimi potrebami), ki bi bile na voljo v okviru obstoječega sistema štipendiranja;
- poskrbi za izboljšanje možnosti vključevanja gluhih odraslih ljudi v dejavnosti vseživljenjskega učenja na njim prilagojen način.

Zavodom, specializiranim za osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje gluhih, da:

- poskrbijo za zagotovitev pogojev za varno in vključujoče šolsko okolje in
- si prizadevajo za opremljenost šolskih prostorov z vsemi tehničnimi pripomočki, ki gluhim zagotavljajo dostopnost do izobraževalnega procesa.

Rednim osnovnim in srednjim šolam, ki zagotavljajo integracijo gluhih učencev in dijakov, da:

- si prizadevajo za njihovo polno vključenost v šolsko skupnost;
- spodbujajo razvoj bralnih navad gluhih učencev in dijakov;
- ozaveščajo celotno šolsko skupnost o gluhoti in kulturi gluhih;
- si prizadevajo za opremljenost šolskih prostorov z vsemi tehničnimi pripomočki, ki gluhim zagotavljajo dostopnost do izobraževalnega procesa.

Visokošolskim ali višješolskim zavodom, da:

- si na vseh ravneh prizadevajo za polno vključenost gluhih v akademsko skupnost;
- si prizadevajo za opremljenost izobraževalnih prostorov z vsemi tehničnimi pripomočki, ki gluhim zagotavljajo dostopnost do izobraževalnega procesa;
- sprejmejo vse potrebne akte, v katerih določijo vse pravice študentov s posebnimi potrebami in posebnim statusom;
- zagotovijo tolmače slovenskega znakovnega jezika za gluhe študente za ves čas trajanja pedagoškega procesa;
- gluhim študentom zagotovijo prilagoditve in vso potrebno dodatno podporo, na primer glede izvajanja pedagoškega procesa, dodatne razlage in konzultacije, s tutorji študenti idr.

Fakulteti, ki izvaja študijski program surdopedagogike, da:

- uvede spremembe študijskega programa surdopedagogike na način, da bi vsi diplomanti te smeri ob koncu študija obvladali slovenski znakovni jezik v obsegu, ki bi jim omogočal aktivno komunikacijo z gluхими.

6 ZAHVALA

Zagovornik načela enakosti se za sodelovanje zahvaljuje naslednjim organizacijam (po abecednem redu):

- Auris – Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih za Gorenjsko;
- Center za sluh in govor Maribor; Društvo gluhih in naglušnih Ljubljana;
- Društvo gluhih in naglušnih Pomurja – Murska Sobota;
- Društvo gluhih in naglušnih Severne Primorske;
- Društvo gluhoslepih Slovenije DLAN;
- Društvo oseb z okvaro sluha celjske regije;
- Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, SURDO sekcija – za področje usposabljanja gluhih in naglušnih oseb;
- Društvo učiteljev gluhih Slovenije;
- Inštitut RS za socialno varstvo;
- Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih Velenje;
- Mestno društvo gluhih Ljubljana;
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti;
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport;
- Ministrstvo za kulturo;
- Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami;
- Svet za slovenski znakovni jezik;
- Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta;
- Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo;
- Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta;
- Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta;
- Zavod RS za šolstvo;
- Združenje gluhih Slovenije 14 11;
- Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana;
- Zavod za študije gluhih, izobraževanje, tolmačenje in coaching Lingua Signans;
- Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik in Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

KRATICE

DUGS	Društvo učiteljev gluhih Slovenije
DZ	Državni zbor
EKČP	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
EP	Evropski parlament
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MK	Ministrstvo za kulturo
MKPI	Konvencija o pravicah invalidov
OZN	Organizacija Združenih narodov
PSSE	Parlamentarna skupščina Sveta Evrope
RS	Republika Slovenija
SZJ	slovenski znakovni jezik
UKC Ljubljana	Univerzitetni klinični center v Ljubljani
Ustava	Ustava Republike Slovenije
Zagovornik	Zagovornik načela enakosti
ZDGNS	Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije
ZOA	Zakon o osebni asistenci
ZVarD	Zakon o varstvu pred diskriminacijo
ZZRZI	Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov

Položaj gluhih v izobraževalnem sistemu – posebno poročilo

Izdajatelj

Zagovornik načela enakosti Republike Slovenije

Zanj

Miha Lobnik, zagovornik načela enakosti

Besedilo

Zagovornik načela enakosti

Pri pripravi besedila so sodelovali

Miha Lobnik, mag. Jelena Aleksič, Nevenka Prešlenkova, Boštjan Vernik Šetinc, Samo Novak, dr. Matevž Kokol, Žana Marušič, Jaka Vatovec

Lektura

Umetnost besede, Jasmina Spahalić, s. p.

Prelom in priprava na tisk

Blaž Rat, IDEJA.si

Tisk

CICERO, Begunje, d.o.o.

Število izvodov

250

Ljubljana, maj 2021

Uporaba vsebine poročila je dovoljena z navedbo vira.
Uporabljen slovnični spol v poročilu se nanaša na kateri koli spol.
Publikacija je brezplačna in dostopna vsem.

Vsa poročila Zagovornika načela enakosti so objavljena na spletni strani www.zagovornik.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

342.722:37.091.4-056.263(497.4)

POLOŽAJ gluhih v izobraževalnem sistemu : posebno poročilo /
[besedilo Zagovornik načela enakosti ; pri pripravi besedila so
sodelovali Miha Lobnik ... et al.]. - Ljubljana : Zagovornik načela
enakosti Republike Slovenije, 2021

ISBN 978-961-95155-1-8
COBISS.SI-ID 63042307

Gluhi so pri uresničevanju njihove pravice do izobrazbe zaradi osebne okoliščine invalidnosti - gluhotе in svojega (znakovnega) jezika v slabšem položaju kot drugi ljudje. Zagovornik načela enakosti se zavzema za polno in enako vključevanje gluhih v sistem izobraževanja. Posebno poročilo povzema ključne težave gluhih na področju izobraževanja in razloge, da so gluhi ena od najslabše izobraženih družbenih skupin. Poročilo predstavlja tudi pravne okvirje nacionalnih in mednarodnih dokumentov, k uresničevanju katerih se je zavezala Republika Slovenija. Zagovornik posebno poročilo zaključuje s priporočili dvema ministrstvom in izobraževalnim institucijam za izboljšanje položaja te ranljive skupine.

Zagovornik načela enakosti je samostojni državni organ za varstvo pred diskriminacijo, spodbujanje enakih možnosti, enakopravnosti in enakega obravnavanja. Ustanovljen je bil leta 2016 na podlagi Zakona o varstvu pred diskriminacijo, s katerim je Slovenija v svoj pravni red prenesla pet evropskih direktiv s področja enakih možnosti. Zagovornik načela enakosti je polnopravni član Evropske mreže organov za enakost – Equinet.

www.zagovornik.si

ISBN 978-961-95155-1-8

9 789619 515518